

ISTINA O NOVOSADSKOJ RACIJI

Ovo delo je posvećeno ljubiteljima nacionalne istorije, prijateljima, rođacima i saradnicima kojima je jedini motiv dostojanstveno sećanje na sve žrtve i onima koji su, zajedno sa mnom, preživeli diskreditacije, klevete i teorije zavere ostavši privrženi idealu istine o žrtvama fašističke Racije.

Neumoran rad pred senima žrtava Novosadske racije učinio je da istina i pravda odnesu trijumfalnu pobedu nad posleratnim istorijskim falsifikatima!

PREDGOVOR

Istina je katkada bolna i strašna, ali oslobađa od bilo koje stege. Samo se na istini grade stvarni dobrosusedski odnosi i mir među ljudima. Svedoci smo jedne surove istine koja je skoro sedam decenija skrivana pod ledom. Kako vreme odmiče i otkrivaju se dokazi koji potkrepljuju naše višegodišnje tvrdnje, sve jasnije uviđamo razmere genocida „Novosadske racije“, istinu zbog koje su mađarski nacisti obesili odvažnog narodnog poslanika Žilinskog koji je u mađarskom parlamentu uporno zahtevao pravdu za njegove sugrađane - kako je on iskreno doživljavao žrtve Racije. Veteran Prvog svetskog rata u kojem ga je zadivila hrabrost srpske vojske, kasnije oduševljen mađarofilskim sentimentima koji su u jednom času prožimali Beograd i Srbiju, do kraja je ostao čovek koji neizmerno voli svoj mađarski narod i - kako je govorio - njemu srodan i blizak srpski narod. Verujem u iste ideale kojima se vodio Žilinski.

Čerčil je rekao da se većina ljudi kad-tad spotakne o istinu, a kada se to dogodi ustanu, otrese se kao da se ništa nije dogodilo i produže dalje. Prvi put sam se sudario sa istinom pripremajući knjigu o zaboravljenom genocidu Raciji. Što sam dublje analizirao ponore zločina bez presedana, sve sam više spoznao opseg jednog od najvećih genocida u istoriji sveta. Šokirao sam se kada sam shvatio da su stvarni podaci smišljeno falsifikovani i da nam je poturena poluistina. Ko i sa kojim motivima je to učinio - nisam se time bavio pošto su vapaji naših žrtava i njihove patnje bili jedini pokretač i baklja u tmuni poluistina i nerazumevanja koju je u svoje vreme doživeo veliki evropski vizionar Žilinski i velikani poput njega: Lajoš Dunafalvi i Andor Molnar (koji su spasili Kovilj), Nemci koji su spasili Kać, Nemci i Mađari koji su spasili Bačko Gradište, Mađari koji su spasili Nadalj i Budisavu i mnoštvo običih „malih“ Novosađana: domaćica, kuvarica, domara, koji su spasili živote svojih komšija.

Mogao sam da otresem tu istinu i nastavim svojim putem. Nisam rođen u Novom Sadu. Nisam mu privržen u meri u kojoj jeste većina nacije. Poštediti bih sebe brojnih neprijatnosti, potajnih optužbi i špekulacija o motivima, poruga, napada što knjiga nije štampana ćirilicom, naivnih pitanja da li se može živeti od pisanja... Naše zajedničke žrtve ostale su mi jedini ideal do današnjeg dana.

Mogao sam da se pretvaram da ne znam, ali ugašeni životi ljudi poput mene naprosto me nisu ostavljali ravnodušnim, pa ni onda kada sam u gradu koga se ovo tiče nailazio na ravnodušnost, gnev i materijalistički pristup životu samo za danas i samo za ovde! Na mestu žrtava mogao je da bude svako od nas. Stoga kao žrtve Racije imamo prava da znamo istinu o razmerama tog genocida.

Nadahnuće za ovaj rad je naviralo tokom „Noći muzeja“ 15. na 16. maj 2010. godine, kada je u Čurugu prvi put otvoren „magacin smrti“ posle 69 godina. Kako je magacin, uz blagoslov Episkopa bačkog, predviđen da postane muzej u čast žrtava Racije u tom

mestu, članovi Memorijalnog društva „Racija 1942.“ su te prohladne majske noći prvi put otvorili taj prostor Čuružanima za posetu. Čurug se te noći pridružio gradovima i mestima koja učestvuju u toj godišnjoj manifestaciji, a kako na teritoriji žabaljske opštine ne postoji nijedan muzej, taj čin je imao višestruki istorijski značaj.

U magacinu gde su zatvoreni Čuružani zverski pobijeni prikazivali smo film Mike Antića „Spomenik“ u kojem svedoci govore o Novosadskoj raciji. Oduševljen čuruškom omladinom koja je satima upijala utiske u magacinu i opštom atmosferom koja je te noći zavlada u mestu gde su mađarski fašisti iskorenili 30 odsto stanovništva, shvatio sam da je sazeo trenutak da se – baš u takvom okruženju – napiše istina o genocidu u Novom Sadu. Tokom nekoliko dana boravka u Čurugu sastavio sam fragmente jednog bitnog svedočanstva nacionalne istorije pošto je Novosadska racija jedan od najvećih zločina nad civilnim stanovništvom u istoriji čovečanstva.

U Čurugu, 18. maja 2010.

Prvi metak pronađen u čuruškom magacinu tokom Noći muzeja 2010,
69 godina posle pokolja

POGLAVLJE I

POUZDANI MEĐUNARODNI DOKUMENTI O BROJU ŽRTAVA NOVOSADSKOG GENOCIDA

Vizionar našeg vremena

Kada nam je Arčibald Rajs u testamentu zamerio da smo nezahvalan narod, možda je imao u vidu i velikane poput Endrea Bajči Žilinskog, koji je mogao da produži dalje kao da se ništa nije dogodilo umesto što je izgubio život zbog nas! Zahvaljujući tom vizionaru evropskog ranga danas pouzdano znamo da je fašistička Racija u Šajkaškoj, Novom Sadu i Bečeju odnela najmanje 12.763 žrtve.¹ Zbog značaja koji Žilinski ima za evropsku istoriju, odlomci iz njegovog Memoranduma mađarskom regentu (namesniku) Miklošu Hortiju poslužiće kao pojašnjenje zašto naša nacionalna istorija i zajedničko evropsko pamćenje nemaju prava da zaborave Žilinskog:

„Strahoviti zločini koji su se desili ugrožavaju, pre svega, postojanje Mađarstva, časti naše nacije i njene budućnosti, te dovode do konačne propasti i gubljenja međunarodnog ugleda Mađarske kao države...

Istovremeno, moramo sa srpskim stanovništvom u Južnim krajevima da postupamo sa mnogo ljubavi i strpljenja i da tako pripremimo, u smislu jugoslovensko-mađarskog ugovora o prijateljstvu, potpuno izmirenje sa našim srpskim susedima...

Za vreme zaposedanja Bačke, prema računu ozbiljnih činilaca, među tamošnjim Srbima palo je oko 8.500 ljudi... ali su većim delom to bili nevini ljudi ili sitniji grešnici, ponajviše žene i deca. Kad sam početkom novembra prošle godine bio dole u Novom Sadu, s dubokom sam tugom slušao o svim ovim stvarima, kao i o ovome što sledi...

General Bajor počeo je svoje službovanje time što je jednim uvredljivim plakatom strpao sve Jevreje, Cigane i Srbe pod jednu kapu i teško uvredio, nepotrebno i štetno, ovaj viteški i čestiti srpski narod o kojem je samo mesec dana ranije mađarska javnost kao i štampa bila puna hvale. Ovaj grubi postupak bio je u oštroj suprotnosti sa izjavama plemenitim i punim razumevanja učinjenim samo nekoliko dana ranije od strane punokrvnog Mađara, čestitog sikuljca generala Bajora, pred izaslanicima novosadskih narodnosti, u suprotnosti sa očekivanim postupanjem koje je ova izjava nagoveštavala. Ali general Bajor nije se zaustavio na ovim suvišnim i štetnim uvredama koje nemaju ničeg zajedničkog s mađarskim duhom, nego je, prema mome sećanju, na ovom grubom plakatu pozvao sve Srbe, Cigane i Jevreje koji su se od 1918. godine doselili u Novi Sad i

¹ Svedočenje Nikole Aleksića o novinskim napisima 70tih godina prošlog veka, kada je na kratko dopušteno objavljivanje istine o saznanjima Endrea Bajči Žilinskog (kod autora)

okolinu da za tri dana napuste državu. Ove nesrećnike, prema mome saznanju oko 24.000 duša, koji ni od svojih pokretina nisu smeli ništa da ponesu, sem 30 penga po glavi, prebacili su zajedno sa odojčadima i decom na suprotnu obalu Dunava, u tadašnju hrvatsku i srbijansku anarhiju. Pored toga, i prema onima koji su i nadalje ostali ovde nastavljeno je nepotrebno zastrašivanje i gonjenje. Na rezidenciju Irineja Ćirića, srpskog episkopa, čoveka časna i naučnika evropskog nivoa, danima su stajali upereni topovi. General Bajor, ili njegovi ljudi, samoinicijativno su u vidu poreza skupili izvesne sume novca od Srba i Jevreja i od istih osnovali fond iz kog su veliki deo, prema mome saznanju, samoinicijativno upotreбили za određene ciljeve. Sa ovim je razumljivo što je umesto vidanja ovih rana, zadatih delom nehodično, delom pod moranjem, delom samoinicijativno i protivzakonito, nastupilo njihovo reagovanje usled ovakvih postupaka...

Kada sam u novembru prošle godine bio u Novom Sadu, prema informacijama mojih tamošnjih poznanika, bilo je već obešeno u Novom Sadu 4 Mađara i 1 Srbin, u Bačkom Petrovcu 5 Slovaka i 2 Srbina, u Adi 2 Mađara, u Futogu 3 Jevrejina itd. Nedeljama i mesecima sprovodio je svoj jezoviti posao ovaj preki sud. Prema mojim najnovijim saznanjima, broj ovih vešanja stalno raste...

Svakako mogu da kažem da su me još prvih dana novembra 1941. godine dobronamerni srpski poznanici zamolili da i ja pokušam da učinim nešto radi obustavljanja ovoga metoda vešanja i da ubedim merodavne da ovo ne leči zlo, nego ga još više podstiče. Sve ovo ispunjava strahovitom gorčinom nervno istrošeno nesrećno srpsko stanovništvo. Sa čovečanskog gledišta ne može im se uzeti za zlo što su zbog sloma svoje države ispunjeni gorčinom. Pa i one strahovite krvave žrtve, na drugoj obali Dunava, u Hrvatskoj i Srbiji, koje je onaj narod tamo preko, evo, više od pola godine primoran da plaća. Prema tome, baš od nas Mađara mogu da očekuju nešto malo razumevanja, nešto malo čovečanskih metoda, od nas, za koje ceo svet pa i sami Srbi znaju i drže da smo najčovečniji soj. Ja sam kasnije hteo da se vratim u Bačku i da dođem do jedne potpunije i stvarnije slike, ali je u tome došla budžetska debata u Parlamentu, posle čega su se približavali božićni praznici, pa je moj put izostao. Neposredno pred Božić sa zaprepašćenjem sam saznao da na ovom terenu nije nastupilo poboljšanje i da su vešanja dobila sve veće razmere... umesto s pravom očekivanog obrta, dogodilo se baš suprotno: „odbrana nacije“ i „odbrana države“ dobili su zajednički naziv „POGROM“...

Četvrtog januara ove godine dobila je žabaljska žandarmerija obaveštenje da se na jednom salašu, za koji se držalo da je nenaseljen, vidi dim iz odžaka. Zapovednik je na to skupio dvadesetak naoružanih ljudi, žandarma, graničnih stražara i policajaca, te je s njima hteo da izvrši raciju na pomenutom salašu. Kada su se na puškomet približili, dočekani su puščanom vatrom sa salaša, od koje je pet ljudi poginulo, dvojica ranjena, dok su se ostali povukli. Na ovo je zatražena oružana pomoć iz Segedina i Novog Sada i drugog dana, 5. januara, pošli su iz dva garnizona mađarski oklopni odredi i opkolivši ceo žabaljski srez prodirali su prema sumnjivom salašu na Tisi. Kada su se mađarski vojnici približili salašu, naišli su na puščanu vatru jer su ustanici prihvatili borbu tokom koje su navodno pala još četiri mađarska vojnika i žandarma, a među ustanicima pak mnogo više. Od ustanika je manji deo pobegao, drugi još manji deo, navodno njih

petorica, bili su zarobljeni i nekoliko dana kasnije od vojnog prekog suda osuđeni na smrt i pogubljeni. Brojevi su možda netačni, ali prema obaveštenjima primljenim sa više strana, bitno je ipak to da je već 5. januara, sa nesrazmerno velikim mađarskim gubicima, može se reći sa lakoćom ugušena žabaljska pobuna sa vojničke tačke gledišta. Ne postoji Mađar koji ne bi odobrio ovakav vojnički postupak i nema milosti za one koji podmuklo potpiruju pobunu protiv mađarske države, njene sigurnosti i njenog stanovništva. Ovim bi cela stvar mogla biti završena i bilo bi mesta postupku, najviše zbog pitanja: da li je bilo i ko su bili pristalice ove zavere, i to ne samo u Žablju, nego u celom žabaljskom i titelskom srezu? Niko ne bi smeo da ima bilo šta protiv da se traganje nastavi u ovome pravcu, pa ako je pristalica ili saučesnika ove zavere bilo na stotine i hiljade suditi im, ali na osnovu mađarskih zakona...

Jedna verzija o pogromu glasi da su tokom noći u Žablju sakupili nešto oko 1.000-1.400 ljudi, u ogromnoj većini Srbe, manjim delom Jevreje, i cele porodice zajedno sa ženama, devojkama, decom i odojčadima dovozili su na obalu Tise vojnim kamionima, tu ih postavili na strmu obalu, nasuprot banatskoj, kao da čekaju skelu, nakon čega su ih izrešetal automatskim puškama i zatim bacili u Tisu kroz rupu isečenu u ledu. Prema drugoj verziji, ovo se ubijanje u Žablju odvijalo u manjim delovima i to u danima od 5. do 19. januara. U susednoj velikoj opštini Čurugu, ovo je klanje, navodno, obavljeno od kuće do kuće dok je pred kućama stajao vojnički kamion u koji su bacali leševe, pa kada bi se kamion napunio, odvozili su ih na Tisu i onda ih bacali pod led. Kamion se zatim vraćao i tako je teklo to jezovito klanje tokom koga nije bilo milosti ni za decu ni za starce i starice dokle god bi se čekaio kamion da se napuni. Prema mojim obaveštenjima, u Čurugu je bilo više mrtvih nego u Žablju, koji broj može da iznosi do 3.000...

Visoko uzvišeni gospodine, možda su ove brojke i preterane, ali je isto tako moguće i da su nepotpune. Neka Bog da da su što preteranije! Ali ove brojke stvarno ne menjaju ništa od činjenice da se u Mađarskoj odigralo, bez sudske presude, masovno klanje sa punom odgovornošću vojnika i žandarma, odnosno honvedskih i žandarmerijskih oficira. Ovaj nitkovluk ne može da opravda ni olakšavajuća okolnost da se to desilo za vreme borbe u odbrani nekog velikog ratnog interesa, ili je trenutna i donekle objašnjiva razjarenost. Jer, sve se to desilo tada kada je vojnička strana celog pitanja bila već likvidirana i to ne na neprijateljskoj nego na mađarskoj državnoj teritoriji. Ako ustanicima u borbi pomažu i žene i deca, onda je možda razumljivo da i oni onde stradavaju. Ali kada je uistinu oružana pobuna, zbilja malog obima, bila već likvidirana, pa ipak stanovništvo čitavih sela u dva cela sreza prepustiti na milost i nemilost vojnicima, žandarmima i narodnoj straži i pustiti ga da pune dve nedelje trpi njihov krvavi zulum, najnečovečnije i najnemađarskije masovno ubijanje, to je tako strahovita greška i takav potres mađarskog pravnog poretka i tako opasna pojava građanskog rata protiv čega mora svaki čestiti Mađar da digne glas. Takav sam buntovnik u ovoj stvari bio i ja kada sam 19. januara dobio prva obaveštenja iz pouzdanih izvora. Kome sam se tada mogao obratiti nego ministru predsedniku Mađarske? Napisao sam mu jedno pismo koje je odgovaralo ozbiljnosti i tragičnosti situacije, kao i mojoj elementarnoj uzbuđenosti, a u kojem sam ga molio i zahtevao prekidanje ovog organizovanog i oficijelnog pogromskog lanca kao i kaznu za krivce. Pismo sam poslao 21. januara ministru predsedniku Laslu Bardošiju. Sledećeg dana on mi je lično telefonirao i zamolio

me da ga posetim u njegovom stanu. Tema mog pisma nije bila samo o žabaljskom pogromu, nego je obuhvatila i pitanje učešća mađarske domobranske sile u ratu protiv Sovjetske Rusije. U ovoj drugoj stvari predsednik me je do izvesne mere umirio. Što se tiče stvari u Južnim krajevima, rekao mi je da je pod utiskom mog pisma još dan pre toga, dakle 21. januara, telefonirao u Novi Sad da tamo ne bude nikakvih svireposti. Priznajem da nisam razumeo celu stvar, jer je to moje pismo još od ranije, koje je spominjalo vojnička zverstva u Novom Sadu još prošle jeseni, tako da sam imao taj osećaj da je ministar predsednik pobrkao ranije stvari sa sadašnjima. Tek mnogo kasnije, kada sam primio obaveštenje o novosadskom pogromu, došao sam na to da kada sam ja bio kod predsednika vlade, koliko se sećam to je bilo 22. januara, tada je već uveliko tekao novosadski pogrom. Naime, ja sam još 21. januara posle podne između dva i tri sata upozorio gospodina ministra predsednika na žabaljski pokolj, a on je još istoga dana telefonirao u Novi Sad, ili prvoga dana novosadskog pogroma, ali uputstvo predsednika nije imalo nikakvog dejstva jer se trodnevni novosadski pogrom zapleo na svoj način u svome koloseku i u svome beščasnom toku. Ja i te kako konstatujem tešku političku odgovornost gospodina ministra predsednika u ovoj stvari, jer ne može da kaže da ga nije niko blagovremeno obavestio, bar po pitanju novosadskog pogroma. On je tada imao vremena i načina da učini nešto, ili ako za konkretno preduzimanje nije imao dovoljno snage, mogao se obratiti za pomoć ljudima jačim od njega, ili moćnijim ustavnim faktorima.

Sa neiskazanim zaprepašćenjem primio sam vesti, posle svega ovoga, o **novosadskom pokolju**. Nisam hteo da verujem ni očima ni ušima. Kako? Prema mom znanju, čule su se vrlo ozbiljne vladine izjave pred odgovornim izaslanicima srpske manjine iz Južnih krajeva o tome da je šajkaški pogrom završen i da je time završen i jedan tužan po svoj prilici prelazan period građanskog rata. I onda izjava gospodina ministra predsednika, učinjena preda mnom, da je još 21. januara telefonirao u Novi Sad da ne bude nikakvih svireposti, govorila je o ozbiljnoj vladinoj rešenosti. Ispostavlja se, međutim, da **novosadski pogrom** ne samo da u svirepostima nadmašuje, ili je sličan šajkaškom, nego je po svome karakteru bio očigledniji vojnički pogrom...

Prvoga dana, 21. januara, pomoću spiskova po kvartovima obilazili su žandarmi pod vođstvom podoficira kuće i legitimisali Srbe i Jevreje. Potom su ih u masama vojnim kamionima odvozili na obalu Dunava i onde ih po grupama skidali gole, te muško i žensko i decu zajedno ubijali i potom ih bacali na zaleđeni Dunav. Po noćima su, navodno, topovima razbijali led da bi voda odnela leševe. Broj ovako ubijenih ljudi u masama na Dunavu, blago računajući, iznosi više stotina. Ali ovaj pogrom nije se odvijao samo tako šablonski, jer je jedan moj prijatelj iz Novog Sada, ugledan Mađar, pričao pred svojim peštanskim poznanicima da je na reformatskom groblju svojim očima video osamdeset nezakopanih leševa. Drugoga dana su već posao uprostili, jer su ljude ubijali po njihovim stanovima, porodice su zajedno sa decom istrebili, poharali kuće, objicali kase, leševe trpali na vojničke kamione i onda ih bacali pod dunavski led.

U nekim ulicama su istrebili čitave srpske i jevrejske porodice...

Dr. Satler, lekar Jevrejin, koji je za vreme jugoslovenske vlade svakog siromašnog Mađara lečio besplatno...

Paja Jakovljević, trgovac na čijem se tavanu pronašla jugoslovenska zastava – u istu su ga uvili i tako ubili...

Lazar Manigodić, koji je u Jugoslaviji bio sekretar Auto-kluba, pa je to ostao i posle promene uprave, a ubili su ga jer su kod njega našli neke mašinske delove i nabadili ga da je to po svoj prilici eksplozivno sredstvo...

Nikolić, mesar, zajedno sa sinom. Kod njega su još 20. januara bili u poseti mađarski oficiri, a koji su navodno rekli prilikom odlaska: „Siroti Srbi“...

Krivica udove dr. Matanovića bila je ta što je briznula u plač kada su naišli naoružani vojnici...

Dr. Jovanović, dečji lekar, koji se nikada nije bavio politikom. Braća Gavrilovići, njihov zet inž. Dragojlov-Dobanovački, kod čije je porodice zalazio general Novaković, a s njim je ubijen i muž njegove sestre – Ivanović, novinar, zajedno sa svojom ženom Mađaricom, dva brata Kon, trgovci, a nestao je i njihov novac, Kornel Frank, preduzimač, zajedno sa ženom i jednogodišnjim detetom, Mira i Terka Fuks, 19 i 20-godišnje devojke čiji su roditelji sada u Hrvatskoj, Lazar Sremčević, trgovac sa ženom, dve kćerke i zetom...

U ime mađarskog Boga i u ime miliona čestitih Mađara, koji sada ne mogu da zbore, preklinjem Gospodina Regenta da svojom ogromnom, odlučnom i presudnom rečju vrati, a to se može jer još ništa nije kasno, ovome narodu osećanje samopoštovanja, veru u svetu mađarsku stvar, poverenje u zakon i pravdu, jer nam kroz hiljadu godina državu održava samo vera i poverenje u jednu vašu čovečansku i Božju pravdu. Preklinjem Vaše Visočanstvo u ime miliona da kaznite vinovnike, a ako za to postoje prepreke, izvolite onda sve čestite Mađare i nas koji već godinama dižemo glas stavite na optuženičku klupu da bar u smrti zaboravimo da smo ikada bili Mađari. Ili će pobediti ovaj vojnički zločin, ili čestiti Mađari. Ako pobede prvi, mi ćemo morati da propadnemo!...

Otvoreni zvanični pogrom bez podizanja optužbe i sa isključivanjem odbrane, **masovno ubijanje** velikog stila može istorija u Mađarskoj da zabeleži januara 1942. godine i to na većitu sramotu Mađarstva, nacije, mađarske pravne države, mađarskog duha, čovečnosti i na hrišćansko nadahnuće svetostevanskog evropejstva. Izneo sam događaje na temelju ozbiljnih obaveštenja, ali ipak s tom rezervom da se među iznetim podacima mogu naći manje ili veće greške u brojevima i detaljima. Ovo je prirodno zato što su podaci crpljeni iz privatnih izvora, a po mom shvatanju nisu važni brojevi i detalji. Ako je samo suština i klica svemu ovome što sam naveo istina, onda mogu već iz toga mirne savesti da izvodim dalje zaključke...

Ova se sramota događa u našem nacionalnom periodu od koga svaki čestiti Mađar mora da pocrveni. Svako ulepšavanje i svako premazivanje biće samo prepreka velikom cilju:

potpunoj kazni, potpunom vraćanju pravnog poretka i najpotpunijem mogućem zadovoljenju.

Isključivo su me samo ovi ciljevi rukovodili da napišem ovaj Memorandum, kao i časna namera da u nedostatku potpune i nesmetane parlamentarne slobode bar na ovaj način podignem svoj glas protesta, smeo bih reći, u ime ali bez ovlašćenja miliona i miliona Mađara protiv odigranih strahota i da od Vaše uzvišenosti tražim leka našim unutrašnjim ranama od sviju najtežih za ovih hiljadu godina. U ovome me nije rukovodila nekakva sentimentalna ganutost niti sektaška pristrasnost. Vrlo dobro znam da se politika ne vodi uvek u rukavicama, da su interesi države često mnogo jači i da iziskuju upotrebu nemilosrdnih sredstava, a naročito kada je reč o održanju unutrašnjeg reda. Niko ne može da ima ništa protiv, a ponajmanje ja kao stari kontrarevolucionar, da se sa punom strogošću kazne svi oni koji podmuklo napadaju i dižu se na oružje, bilo protiv države ili vojne sile, bilo protiv mađarskih vlasti. Ali mađarski vojnik i žandarm nije tu zato da čestite i poštene građane, nezaštićene žene, devojke, decu i odojčad masovno ubija.

U Novom Sadu je, na primer, **masovno ubijanje** teklo puna tri dana u zvaničnom prisustvu komandanta segedinske armije, dakle sa njegovom potpunom odgovornošću. U vezi sa ubijanjem, razbojništvom i krađama koje su se desile u samom centru grada gde stanuje imućniji svet, zaključujem da izgovor da se stanovništvo „pročešlja“ od komunista ovde nije dobar. Zar komuniste treba tražiti kod imućnijih jevrejskih trgovaca ili kod članova obrazovane srpske inteligencije? Pa zar se i zbog samog komunizma mogu bez suđenja ljudi, žene, deca i odojčad nekažnjeno ubijati?

Elitna Miletićeva ulica: 23. januara 1942. potpuno istrebljena

U Novom Sadu su, prema mojim obaveštenjima crpljenim iz pouzdanih izvora, iskasapili još i ove intelektualce i članove njihovih porodica:

Dr Miloša Bokšana, 65-godišnjeg advokata i njegove dve sestre, dr Pavlasa i njegovu ženu, dr Relju i dr Kostu Trifkovića i njegovu majku, suprugu Pavla Dobanovačkog i njenu sestru, inž. Žakića, direktora Vodne zadruge i njegovu ženu, inž. Nikolu Dragojlova, sina autrougarskog kontraadmirala koji je sa Vama zajedno ratovao, inače i Vaše kumče, Milorada Rajića, koji je posle ulaska mađarskih trupa bio sa gradonačelničkim pravima ovlašćeni veliki beležnik, a pored njega i 4 srpska popa. U toku žabaljskog pogroma, na primer, Svetozara Vlaškalića, 72 godine starog popa mošorinskog, vlasnika 186 jutara zemlje, velikog narodnog dobrotvora koga su na Badnji dan uveče ubili na drumu, Miloša Katića, 67 godina starog žabaljskog protu, sad skoro naimenovanog županijskog većnika, koga su po svoj prilici bacili u Tisu, u Titelu protu Đorđa Parabućskog, koga su na prvi dan Božića u pola deset uveče, navodno sa celom porodicom, odvukli na Tisu i ubili, ubijen je i dr Đorđe Jovanović, čuruški lekar koji je izdao za nekoliko devojaka lekarsko uverenje da su ih žandarmi deflorisali. U Žablju su još ubili dr Ivana Francuza i dr Ljubomira Dimitrijevića. Ovo su sve odvojeni detalji, ali se svaki pametan Mađar mora zapitati: pa da li su to komunisti? I kome je od koristi ovakvo masovno ubijanje, pa i ako je reč o komunistima?...

Prema mojim obaveštenjima, dozvoljavam da su brojevi netačni, možda veći ili manji, za vreme vojnog zaposedanja Južnih krajeva palo je oko 8.000 žrtava, većinom Srba, vešanjem je palo bar 200 žrtava, u Žablju je pobijeno oko 1.400, u Čurugu oko 3.000, u Novom Sadu 2.000-2.500, o ubijenima u titelskom srezu nemam podataka, ali mislim da se i onde može računati bar sa 1.000, što svega iznosi oko 16.000 duša. Ako je i nekoliko hiljada više ili manje, u svakom slučaju broj je strahovit, odgovornost ogromna i odijum je neizmeran na duši sirotog mađarskog naroda, dok je sa gledišta budućnosti to istinski sistem građanskog rata i zloslutno po dobro Mađara. Mikloš Horti ne sme dozvoliti da na njegovo slavno vojničko ime, na savest naše nacije, na istoriju njegovog regentstva padne ova mrlja. Glasovi o svakakvim nečoveštvima dopiru do neba i ne mogu ostati bez osvete. Postavlja se pitanje: da li će ove grehe kajati Mađarska i njen regent s vladom i punom snagom mađarskih zakona, ili će to učiniti drugi i to višestruko, bilo po strašnom zakonu krvne osvete, bilo posle rešavanja za zelenim stolom kada se bude diktirao mir i pobednik, ali tada već okajanje neće biti s pravim krivcima nego s našim dragim i nesrećnim narodom“.

Ovaj Memorandum koji datira od 4. februara 1942. spominje bitne činjenice. Tokom aprilskog zaposedanja Bačke pobijeno je oko 8.500 žrtava, što nadmašuje posleratne jugoslovenske podatke. Broj žrtava Čuruške racije je oko 3.000, a ne drastično umanjen ispod 1.000. Najzad, Žilinski je o broju žrtava Novosadske racije u datom trenutku raspolagao sa podacima o dve do dve i po hiljade žrtava, što je već dvostruko više od posleratne tvrdnje o 1.246 istrebljenih Novosađana.

Prvi dokument o Novosadskoj raciji²

Uznemireni pogromom, Nemci su hitno pozvali nemačkog konzula u Segedinu. Diplomatski izveštaj konzula Kampfa nemačkoj ambasadi u Budimpešti 31. januara 1942. najstariji je dokument o Novosadskoj raciji koji se čuva u nemačkom državnom vojnom arhivu (Bundesarchiv-Militar-archiv), Fond vojno-obaveštajne službe (Abwehr), folija RW 5-Ausland-Abwehr/Ausland VI, v. 476-Jugoslawien.

„Mađarske kaznene mere u Novom Sadu

Prošle subote, 24. ovog meseca, imao sam priliku, povodom nemačkog klavirskog koncerta, da razgovaram sa ovdašnjim komandantom korpusa (Cajdnerom) o, kako je upravo izveštajem od 22. ovog meseca broj XII/59 ukratko javljeno, mađarskim merama protiv srpskih buntovnika. General mi je nagovestio da su preduzete oštre mere; bilo je neophodno da dođe do velikog broja streljanja, ali sada opet vlada mir.

28. ovog meseca obavestio me je celenlajter NSDAP u Novom Sadu, gospodin Hans Prohaska (Hans Prochaska), da me Nemci iz Rajha u Novom Sadu mole da hitno, što je moguće pre, dođem k njima. Oni su bili zabrinuti zbog mogućih daljih streljanja. Doduše, ni jednom Nemcu iz Rajha se do sada ništa nije dogodilo, ali ipak, mora se računati sa nepredvidivim, u slučaju da Srbi obnove svoje podmukle napade. Umirivao sam gospodina Prohasku i preko njega pozvao Nemce iz Rajha da pod svim okolnostima sačuvaju mir i najavio dolazak po mogućnosti idućeg dana u podne. O ovome sam ukratko tog popodneva uputio telefonsku poruku Poslanstvu.

Još istog popodneva sam potražio ovdašnjeg komandanta korpusa i razgovarao sa njim o merama koje bi bile neophodne za posebnu zaštitu Nemaca iz Rajha. General se za to spremno izjasnio, jer on takođe – što posebno napominjem – neizostavno računa sa mogućnošću daljih pobuna Srba i komunista. U tom slučaju će se još oštrije udariti nego do sada, i zato će on uzeti Nemce iz Rajha pravovremeno u zaštitu koliko god bude mogao. Upravo tada pustio je da uđe pukovnik Graši, komandant grada Novog Sada, koji je prispeo zbog (podnošenja) izveštaja. Zajedno smo razgovarali o pogodnim merama, i na moj predlog odmah je prihvaćeno da svi Nemci iz Rajha prime jednu posebnu propusnicu na mađarskom jeziku sa fotografijom, u kojoj će biti naglašeno da njen vlasnik stoji pod zaštitom Honveda.

Sledećeg jutra pokušao sam u pratnji jednog službenika konzulata, koji je ranije dugo godina bio vozač, da mojim automobilom stignemo do Novog Sada. Deset kilometara od Segedina uleteo sam u snežni nanos odakle su morali da me izvuku seljaci i nakon pet sati bio sam opet u Segedinu. Konačno, uzeo sam jedini mogući

² Milan Ristović, *Jedan nemački dokument o novosadskoj „raciji“ januara 1942.*

putnički voz za Novi Sad, kome je bilo potrebno 8 sati. U Novi Sad sam stigao noću zbog čega je sastanak sa nemačkom kolonijom morao da otpadne.

Sledeći prikaz situacije pružili su mi gospodin Prohaska i ostali Nemci iz Rajha koje sam juče rano susreo u hotelu.

Naime, 21. ovog meseca mađarska žandarmerija u saradnji sa vojskom preduzela je pretres stanova i hapšenja, kao i prva streljanja, što se ni idućeg dana nije znatnije povećavalo. Broj onih koji su tim merama bili pogođeni bio je trenutno mali. Ali, tada su Srbi, usred dana, u centru grada bacili bombe i ručne granate. Isto to ponovili su 23. ovog meseca, premda su svuda unaokolo postojali istaknuti pozivi koji su ih uporno upozoravali na moguće posledice. Mađarski odgovor nisu morali dugo da čekaju: 23. i 24. dogodilo se na stotine streljanja. Ko je od ranije bio sumjiv, poznat kao vodeći Srbin ili komunista, ko je bežao ili nije na poziv odmah izvadio ruke iz džepova, bio je na mestu streljan. Takođe, nisu pošteđeni ni žene ni deca. Tri žene, ranije nemačke državljanke, od koji je jedna bila udata za Jevrejina a druge dve za Srbe, streljane su u svojim stanovima pored svojih muževa. Na isti način pobijeno je i 13 ruskih emigranata, pripadnika Vrangellove armije, o kojima imam spisak, sa njihovim rođacima. Ukupno treba da je streljano **preko 3.000 ljudi**, od toga 800 Jevreja. Jedna tačna ponovna provera privremeno nije mogućna. Kada mi je, još pre mog odlaska iz Segedina, od strane komandanta korpusa i zatim u Novom Sadu od mađarskih štapskih oficira priznato nekih 2.300 streljanih, od toga 800 Jevreja, **mora biti broj mrtvih, u stvari, mnogo veći**. Cele kuće, naročito vile i letnjikovci naseljeni Jevrejima, stoje prazne jer su njihovi ukućani svi do jednoga mrtvi.

Nemci iz Rajha su ovim događajima, koje su mogli posmatrati delom pred svojim domovima, delom na putu ka svojim radnjama ili na dunavskom ledu, sasvim razumljivo uznemireni. Srbi, koji su njihovi kućevlasnici, saradnici na poslu ili dugogodišnji poznanici, ležali su na ulicama, po kućnim tremovima ili drugde, pred njima iznenada mrtvi. To ih je bolno dirnulo, posebno kada se radilo o ljudima koji su na početku srpskog terora protiv svih Nemaca, aprila prošle godine, hrabro pokazali spremnost da ih uzmu u zaštitu.

Kao otežavajuća okolnost uz to je da neretko mladi mađarski policajac i vojnik odmah puca, kada se neko na nedozvoljavajući način legitimiše, ili kada bi pri vađenju dokumenta gurnuo ruku u džep. U ovo ne treba sumnjati, jer je i pukovnik Graši dodao kako žali zbog takvih slučajeva. To je za dlaku moglo da se dogodi i okružnom vođi Folksdojčera, koji mi se obratio u hotelskom hodniku. On je trebalo da pokaže dokumenta o svojoj službenoj pušci, koju je kao glavni gradski vrtlar smeo da upotrebljava. Kada je posegao u fioku, uspeo je da se spase samo zahvaljujući slučaju.

U ponovnom razgovoru sa Grašijem, na koji sam poveo i celenlajtera gospodina Prohasku, dobio sam – po ljudskom merilu neophodno jemstvo – za naše Nemce iz Rajha, da im se kod budućih događaja ne bi desilo nikakvo zlo. Oni zadržavaju ne

samo svoje pomenute specijalne propusnice, već je takođe ponavljana u ravnomernim razmacima stroga zapovest svim vojnim grupama i policijskim organima da u raciji, patroliranju ili kućnim pretresima itd. niko ko se izjasni kao Nemač iz Rajha ne bude diran. On će, u slučaju da kod sebe ne bude imao propusnicu, biti sproveden do kontrolnog mesta u štab komandanta grada...“

U najstarijem dokumentu iz pera neutralnog diplomate vidimo da su najviši vojni rukovodioci mađarske okupatorske vojske priznali „nekih 2.300 streljanih“, a Kampf zapaža da je broj žrtava znatno veći! Memorijalni muzej Holokausta u Vašingtonu u *Enciklopediji o Holokaustu* navodi da su „januara 1942. mađarske vojne jedinice pobile 3.000 Jevreja i Srba u Novom Sadu, glavnom gradu jugoslovenske teritorije koju je pripojila Mađarska“.³

Indicije o broju ubijenih Novosađana izvire iz memoranduma Žilinskog, memoara doktora Deaka, „Slobode Vojvodine“ 1944. i činjenica iznetih u najstarijem dokumentu o „Novosadskoj raciji“ - izveštaju nemačkog konzula u Segedinu. Štaviše, Mađarsko odeljenje za nacionalne manjine je tokom rata evidentiralo 8 do 10 hiljada pogubljenih u Šajkaško-novosadskoj raciji⁴, sa čime je saglasan i Vasa Kazimirović koji piše da je na zverski način „pobijeno oko deset hiljada ljudi, žena i dece“.⁵

Грађани Петроварадина су посматрали јануарски геноцид

³ Holocaust Encyclopedia: *Hungary Before the German Occupation* (Internet izdanje)

⁴ Zbornik dokumenata i podataka o učešću Hortijevske Mađarske u napadu i okupaciji Jugoslavije 1941-1945, str. 509

⁵ Vasa Kazimirović, *Šajkaška u narodnooslobodilačkoj borbi*, str. 123

U postavci Muzeja Holokausta u Budimpešti izložen je zvaničan napis na mađarskom i engleskom jeziku o pokolju u Novom Sadu. Broj pogubljenih Jevreja u tom tekstu nije tačan, ali napis otkriva da „pod izgovorom borbe protiv partizana, jedinice mađarske žandarmerije i vojske su krajem januara organizovale krvoproliće u Novom Sadu. Ubijeno je približno 3.300 nevinih ljudi (2.600 Srba i 700 Jevreja). Među smaknutim „partizanima“ bilo je 729 žena i 147 dece“. I u memoarima mađarskog regenta, pokrovitelja i organizatora Novosadske racije, navodi se da je zvaničan broj žrtava u Novom Sadu 3.309.⁶

Šef nemačke policijske bezbednosti, SS pukovnik Minberg, 25. februara 1942. izveštava Ministarstvo spoljnih poslova u Berlinu o stanju u Bačkoj. Na osnovu izjava zvaničnika mađarske vlade, Minberg beleži da je u Novom Sadu ubijeno 1.800 Srba sa ženama i decom!⁷ Ako su iskorenjene srpske porodice u proseku imale tri člana, dolazimo do izjave u filmu „Spomenik“ kada majka kaže glavnom junaku da je njegov otac bačen pod led u Dunav sa preko 5.000 ljudi, žena i dece iz Novog Sada. Kada dodamo i 1.256 identifikovanih jevrejskih žrtava i žrtve drugog etničkog porekla o kojima nema ni reči u Minbergovom izveštaju, ostajemo zaprepašćeni nad razmerama novosadskog genocida.

Istrebljivanje Novosađana u Miletićevoj ulici 23. januara 1942.

⁶ Admiral Nicholas Horthy, *Memoirs (Annotated by Andrew L. Simon)*, str. 235

⁷ Aleksandar Veljić, *Racija: Zaboravljen genocid*, str. 356

Schosberger Pál

Schosberger Pál 1920-ban született, Budapesten. Az Újvidékről származó zsidó család hamarosan visszaköltözött a délvidéki városba, amely ekkor a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz (1929-től: Jugoszlávia) tartozott. József, az apa, a családi zálogházban dolgozott, felesége, Paula egy magánóvodát működtetett, ahol a legmodernebb pedagógiai elvek szerint nevelték a gyerekeket. Pálnak egy testvére volt, az 1926-ban született Armand. A család tisztességes jövedelműen élt, a gyerekek tanultak, József és Paula az iskolán kívül is sokat foglalkozott a fiúkkal.

A Délvidéket és vele Újvidék városát 1941 tavaszán elfoglalta a Jugoszláviát lerohanó magyar hadsereg. Az új katonai hatóság óriási összegű sarcot vetett ki az újvidéki zsidóságra, amely nehezen, de előteremtette a pénzt. Paula óvodáját bezárták. Pált munkaszolgálatra hívták be és egészen a háború végéig nem szerelték le. 1943-ban a szerbiai Bor rézbányáiba vitték. A fiú munkaszolgálatos behívója megmentette az életét.

1942 elejére felerősödött a jugoszláv ellenállók tevékenysége. A partizánokkal szembeni harc ürügyével január végén magyar csendőri és katonai alakulatok vérfürdőt rendeztek Újvidéken. Körülbelül 3300 ártatlan embert (2600 szerbet és 700 zsidót) gyilkoltak meg. A kivégzett „partizánok” között volt 729 nő és 147 gyermek is. Paulát, Józsefet és Armandot kirángatták a lakásból, majd az utcán agyonlőtték őket. A vérengzés során Pál két unokatestvérét, András és Mártont is megölték. A nagyszülők két évvel éltek túl gyermekeiket. 1944 nyarán József és Paula édesanyját is Auschwitzba deportálták. Mindketten idősek voltak, rögtön meggyilkolták őket. A tomboló magyar csendőrök és katonák 1942 januárjában Pál 9 rokonát ölték meg, a holokauszt során összesen 34 közeli és távoli hozzátartozója veszett oda. A fiú a bori bányák kiürítésének káoszában, 1944 szeptemberében megszökött, és csatlakozott a partizánokhoz. Visszatérve Újvidékre, 1948-ban elvette feleségül Neuberger Ágnes, akinek édesapját, két nagyanyját és tucatnyi rokonát szintén a holokauszt idején gyilkolták meg. Schosberger Pál ma is Újvidéken él.

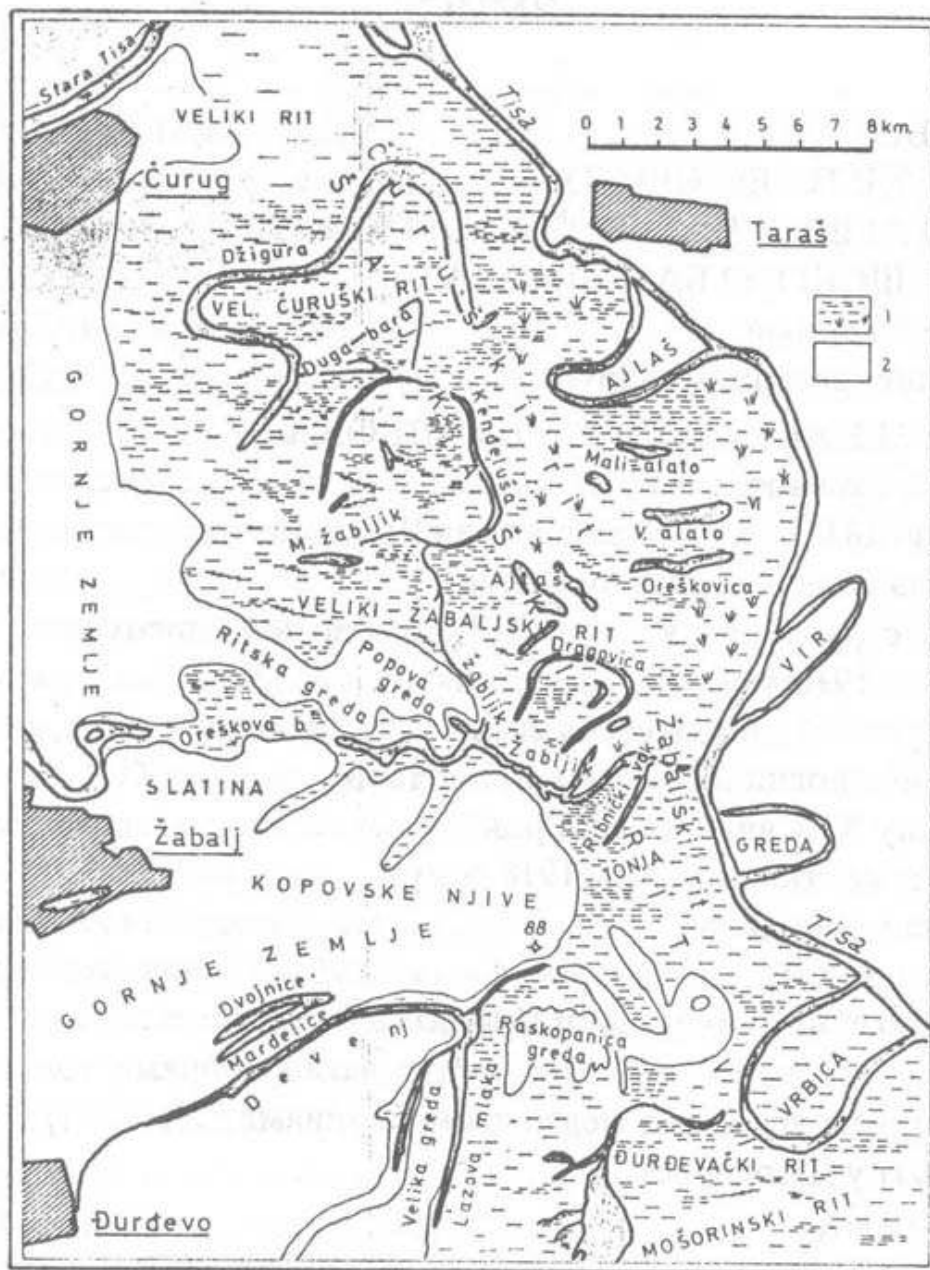
Pál Schosberger

Pál Schosberger was born in 1920 in Budapest. The Jewish family, originally from Újvidék, soon moved back to the town in former Délvidék (southern Hungary), which at that time belonged to the Serb-Croat-Slovenian Kingdom (Yugoslavia from 1929). Pál's father, József, worked in the family pawnshop; his wife Paula ran a private kindergarten, where children were educated according to the most modern pedagogical principles. Pál had one brother, Armand, who was born in 1926. The family was modestly wealthy.

Délvidék and the city of Újvidék were occupied by the advancing Hungarian army after the Wehrmacht invaded Yugoslavia in the spring of 1941. The new military authority levied an enormous tribute on the Újvidék Jews. The private kindergarten was closed. Pál Schosberger was called up for forced military labour service and was not discharged until the end of the war. In 1943 he was sent to the Bor copper mines in Serbia.

By early 1942 the activity of Yugoslavian resistance fighters had gained strength. On the pretext of fighting the partisans, units of Hungarian gendarmes and the military organised a blood bath at Újvidék at the end of January. Approximately 3,300 innocent people (2,600 Serbs and 700 Jews) were murdered. The executed "partisans" included 729 women and 147 children. Pál's parents and brother were dragged from their flat and shot dead in the street. Two of his cousins, András and Márton, were also killed in the massacre. The grandparents survived their children by two years. In the summer of 1944, the mothers of both József and Paula were deported to Auschwitz. Both were elderly and were murdered immediately. Nine of Pál's relatives were murdered by Hungarian gendarmes and soldiers in January 1942, and he lost a total of thirty-four immediate and extended relatives during the Holocaust. The boy escaped in September 1944 in the chaos surrounding the evacuation of the Bor mines, and he joined the partisans. Upon his return to Újvidék, he married Ágnes Neuberger in 1948, who had also lost her father, two grandmothers and a dozen relatives during the Holocaust. Today, Pál Schosberger lives in Újvidék.

Ekspozat u Muzeju Holokausta u Budimpešti

Šajkaški ritovi 1884. godine, pre meandracijskih ralova. (Prema karti 1:75.000 K. K. Militär-Geographisches Institut. Bеч, 1884). — 1 — Алупијална равна; 2 — Лесна тераса.

Šajkaška (trougao Tise i Dunava u južnoj Bačkoj), nekadašnja granica sa Turskom gde su patrolirale šajke sa šajkašima

POGLAVLJE II PUTEVI I BESPUĆA NACIONALNE PUBLICISTIKE, STRUKE I NAUKE

Nakon streljanja najmanje 45 žrtava 21. januara i 48 žrtava 22. januara⁸, te nepoznatog broja ubijenih u noći 22. januara⁹, usledio je 23. januar 1942, dan najmasovnijeg ratnog zločina kada su mnogi građani pogubljeni na ulici i u svojim domovima. Od jutra do oko 16 časova tog dana mnogi drugi Novosađani su oterani na Štrand. Oko podneva su na najlepšu evropsku rečnu plažu dovezeni Deakovi, ispred kojih je bilo postrojeno oko 2.000 ljudi. Do kraja „Racije“ svi ti Srbi i Jevreji na Štrandu su pobijeni do poslednjeg, o čemu svedoči doktor Andrija Deak u svojim izvanrednim memoarima.¹⁰

Najstariji novinski članak o broju žrtava Novosađske racije objavljen je u *Slobodnoj Vojvodini* januara 1944:

„Tri hiljade iznakaženih i do gola opljačkanih leševa Novosađana primili su hladni talasi Dunava“.¹¹

Dunavska ulica

⁸ Arhiva spiskova žrtava koje je sastavio autor

⁹ Sećanja Ružice Galac Popović na priče Gertrude Galac rođene Šer (kod autora); Ružica Galac Popović je u prelepjoj porodičnoj monografiji *Tircina slikovnica* (str. 46) opisala kako je njena majka preživela krvavu noć 22. januara 1942; intervju Ružice Galac-Popović sa Verom Šenk Obradović u biltenu *Jevrejski pregled* za juli/avgust 2000, broj 7-8, str. 8-9)

¹⁰ Andreja Deak, *Pod žutom trakom*, str. 118

¹¹ *Osvetimo žrtve januarskih pokolja u Bačkoj*, godina III, broj 8 (25. januar 1944), str. 2

Institut za istoriju 1984. godine izdaje knjigu *Deca buntovne ravnice* čiji autor piše:

„Prema nepotpunim podacima anketne komisije posle rata poimenično se došlo do broja 1.040 ubijenih. Međutim u radovima nekoliko autora, koji su istraživali ove krvave događaje, smatra se da je usmrćeno oko 2.000 građana Novog Sada. Prema najnovijim podacima, pak, za koje se smatra da predstavljaju najpribližniju cifru, u Novom Sadu je ubijeno 3.309 Srba i Jevreja, a među njima i 144 deteta. Čak ni za ove cifre ne može se reći da su potpune“.¹²

Čak ni te - u to vreme najpribližnije cifre prema najnovijim podacima - nisu potpune. Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini potvrdila je da tačan broj žrtava nije iznela u javnost usled nedostatka podataka, ali ne napominje broj ubijenih čiji identitet nije uspela da utvrdi.¹³ Zvanični posleratni podaci o Novosađanima ubijenima u Raciji datiraju iz 1947. Državni organi su do 19. juna te godine utvrdili imena 1.040 Srba i Jevreja.¹⁴ Imajući u vidu mnogostruke propuste u načinu prikupljanja, beleženja i obrade podataka, izveštaj socijalističke Jugoslavije se ne može smatrati merodavnim.

Pomenuta Pokrajinska komisija je objavila svoj utvrđeni broj pobijenih stanovnika u Vilovu (63), Gardinovcima (37), Gospođincima (67), Đurđevu (210), Žablju (572), Loku (46), Mošorinu (182), Novom Sadu (1.040), Bečeju (205), Temerinu (39), Titelu (52), Čurugu (700) i Šajkašu (26). U elaboratu o zločinima nad Jevrejima kaže da je „u Čurugu Mađarska žandarmerija do poslednjeg čoveka istrebila tamo živećih 100 Jevreja u januaru 1942... u Novom Sadu su istrebljeni čitave porodice Jevreja. (Inv. Br. 4962.) Svega je ubijeno u Novom Sadu 870 Jevreja (Inv. Br. 4977)“.¹⁵

Da podaci komisije nisu „ni potpuni, ni uvek tačni“, da obuhvataju samo osobe koje su prijavljene komisiji a ne sve žrtve, vidi se na primeru mesta Nadalj. U svim kategorijama okolnosti pod kojima su stradale nadaljske žrtve podaci su nepotpuni, „iako je dobro poznato da je takvih u Nadalju bilo znatno više“.¹⁶

Godine 1959. Žarko Atanacković iznosi kao „verovatno nepotpune“ sledeće brojke:

„u Titelu 52 lica, Vilovu 63, Gardinovcima 38, Loku 47, Mošorinu 176 i Šajkašu 26 lica, Žablju 562, Gospođincima 76, Đurđevu 208 i Čurugu 746. U vremenu od 10-29. januara 1942. sličnu akciju izvela je grupa pukovnika Deaka u Starom Bečeju gde je ubila preko 200 ljudi, žena i dece... Od 21-23. januara ova grupa (Jožefa Grašija) izvela je masovno istrebljenje stanovništva u Novom Sadu i Temerinu, a od 25-27. januara i u Srbobranu. U ovim akcijama ubijeno je preko 1.000 lica“.¹⁷

¹² Dragoslav Ognjanović, *Deca buntovne ravnice*, str. 117

¹³ Saopštenja o zločinima okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini 1941-1944, knjiga 1: Bačka i Baranja, str. 182, 183

¹⁴ Isto, str. 296-307

¹⁵ Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini protiv Jevreja (Istrebljenje, deportacija, mučenje, hapšenje, pljačka), str. 83

¹⁶ Lazar Rakić, *Nadalj (do 1945. godine)*, str. 218-219

¹⁷ Žarko Atanacković, *Vojvodina u borbi 1941-1945*, str. 41

Godinu dana kasnije Zbornik Matice srpske za društvene nauke broj 27 donosi članak Živana Kumanova *Bačka u narodnooslobodilačkoj borbi: kratak pregled*, u kojem se tvrdi:

„Za svega tri dana, 6, 7. i 8. januara, ubijeno je u Čurugu 883 lica, preko 600 u Žablju, 210 u Đurđevu, 74 u Gospođincima, 26 u Loku, 66 u Vilovu i 51 u Titelu. U „raciji“ su pobili čitave porodice, a u izvesnim slučajevima i stanovništvo čitavih ulica (ljudi, žena i dece). Sve žrtve pobacali su u Tisu pod led. „Racija“ je izvršena i u Novom Sadu od 21. do 23. januara, gde su ubili preko 2.000 ljudi. Nekoliko dana posle novosadske počinjena je i „racija“ u Bečeju gde je ubijeno oko 200 lica, uglavnom Srba i Jevreja“.

Devet godina kasnije Đorđe Vasić piše da je okupator preduzeo „dve u istoriji najprljavije i najzverskije vojno-policijske akcije, – Šajkašku i Novosadsku raciju“. U šajkaškim mestima (bez Novog Sada i Bečeja) je prema napisu tog autora ubijeno 2.167 Srba, 109 Jevreja, 13 Rusina, 2 Mađara (1.589 muškaraca, 415 žena, 92 deteta i 195 staraca). Vasić citira Pokrajinsku komisiju da je u Novom Sadu ubijeno 1.043 osobe i izveštaje okupatora prema kojima je u Novom Sadu ubijeno 879 osoba: 292 Srba, 556 Jevreja, 13, Rusina, 8 Mađara, 7 Nemaca, 2 Hrvata i 1 Slovak (418 muškaraca, 322 žene, 53 deteta i 86 staraca). Napominje da je u Bečeju ubijeno 206 osoba.¹⁸

Godine 1970. Đurica Labović i Petar Ražnatović u podnaslovu „Pokolj na obali Dunava“, bez precizno određene cifre pišu:

„U novosadskom januarskom pokolju stradalo je više hiljada Srba, Jevreja i poštenih rodoljuba Novog Sada“.¹⁹

Milorad Ćurćin 1974. godine objavljuje podatke o Raciji u Žablju, Čurugu, Gospođincima i Đurđevu. Na spisku 593 žrtve u Žablju, 864 u Čurugu, 81 u Gospođincima i 210 u Đurđevu navodi i imena kojih nema u drugim izvorima podataka. Osvrćući se na zvanične podatke okupatora o žabaljskom srezu kojem su pripadala ta mesta, piše da je predsednik tadašnje mađarske vlade u parlamentu izjavio da je u „raciji“ u Bačkoj ubijeno 3.340 lica i to: u Žablju 653 (425 muškaraca, 143 žene, 33 dece, 52 starca; 624 Srba i 29 Jevreja), u Čurugu 887 (664 muškaraca, 122 žene, 10 dece, 91 starac; 873 Srba, 1 Mađar, 13 Jevreja), u Đurđevu 210 (113 muškaraca, 68 žena, 20 dece, 9 staraca; 178 Srba, 18 Jevreja, 1 Nemač, 13 Rusina) i u Gospođincima 74 (56 muškaraca, 13 žena, 2 dece, 3 staraca; 66 Srba, 1 Mađar i 7 Jevreja). Dodaje iz izveštaja segedinskog žandarmerijskog okruga da je „popis za oko 1.100 nestalih lica u Čurugu bio još u toku. Uključujući i ovaj broj u zvanični izveštaj mađarske vlade, može se tvrditi da je u Čurugu ubijeno blizu 2.000 lica, dok je broj žrtava na teritoriji sreza (žabaljskog) bio oko 3.000 lica“. Odmah se ograđuje od tih podataka:

„No, svakako ovi podaci nisu potpuno tačni i zbog toga što mnoge žrtve nije imao ko da prijavi, jer iz pojedinih uništenih porodica nije ostao niko ko bi ih mogao prijaviti popisivačima“.²⁰

¹⁸ Đorđe Vasić, *Hronika o oslobodilačkom ratu u južnoj Bačkoj*, str. 160

¹⁹ Đurica Labović i Petar Ražnatović, *Otpor golorukih kroz logore*, str. 177

Upravo to ključno priznanje izbegava višedecenijska posleratna historiografija o Šajkaško-novosadskom genocidu. Poput šajkaških mesta o kojima piše Ćurčin, u Novom Sadu mnoge žrtve nema ko da prijavi, na šta je aludirao nemački konzul napisavši da su mnogi domovi pusti i da je broj novosadskih žrtava zasigurno mnogo veći od cifre koju su mu priznali mađarski oficiri. Štaviše, Racija je pokrenuta na Jovandan kada su u gradu boravili svečari - gosti kod rođaka i prijatelja. Ko je mogao da zna identitet 18 gostiju sa Čeneja koji su došli „Mašinima“ u Rumenačkoj ulici da proslave Svetog Jovana?²¹ Ko je prijavio ili popisao Rome iz Rakovačke ulice na Telepu, po koje su došli fašistički žandari i neke poubijali u samoj ulici a druge potrpali u kamion?²² Nikada nije rečeno koji su sve ljudi po prispeću vozova odvedeni sa železničke stanice pravo na gubilište!? Nije ustanovljen identitet ogromne većine jevrejskih emigranata koji su našli прибежиште u Novom Sadu pred nacističkim progonima, a pouzdano se zna da ih je bilo najmanje oko 300.²³ Nedorečen je odgovor na pitanje koliko je tačno Rusa, emigranata posle Oktobarske revolucije, ubijeno u Novom Sadu.²⁴ Neznani su i identiteti najmanje 50 zatočenika koji su u partijama izvedeni iz mučilišta „Armija“ i bačeni pod led! Sa tim činjenicama u vidu, nameće se zaključak da mnoge žrtve nije imao ko da prijavi. To što nema ko da ih prijavi, pa nije poznat ni njihov identitet, ne znači da ih je – kakvog li apsurdna falsifikovane istorije – brojno manje, nego upravo obrnuto!

Godine 1975. Laza Kostić, pravnik i doktor statistike, u inostranstvu objavljuje knjigu *Srbi i Mađari u XIX i XX veku*. Za Šajkaško-novosadsku raciju kaže:

„Racija je obustavljena po naređenju iz Pešte pre nego što su bili očišćeni svi Srbi iz tih predela, ali pošto je već nekoliko hiljada Srba prvo streljano a posle bačeno u Dunav. Brojevi se razilaze: dok Srbi govore o 30 hiljada ubijenih, Mađari priznaju jedva desetinu od toga. Ja mislim da je samih Srba, bez Jevreja i Cigana, ubijeno oko 10 hiljada. I to bez ikakve krivice sem što su bili Srbi“.

Komentarišući tezu da je u Novom Sadu ubijeno „okruglo 1.300 Jevreja, Srba i nekoliko Mađara“, predratni državni stipendista na studijama prava u Frankfurtu piše: „Mislim da je broj žrtava bio **veći** i da se peo na „okruglo“ dve hiljade (što naši pričaju o 10 hiljada, to je nemoguće, niko od Srba u Novom Sadu ne bi ostao). Taj pokušaj smanjenja je razumljiv, ali je manje razumljivo i nedozvoljeno zataškavanje srpskih žrtava kao takvih“.²⁵

Ustaljena falsifikovana teza o broju žrtava pojavila se 1978. u knjizi *Jugoslavija: uoči i za vreme Drugog svetskog rata*:

„Do ubijanja Srba u Novom Sadu došlo je i u januaru 1942. godine. Njih pominje i Nikolaj Horti u svojim Memoarima. Veli, da su brojne nedužne ličnosti bile ubijene i

²⁰ Milorad I-Filip Ćurčin, *Putevima slobode u ravnici*, str. 252-253; 461-492

²¹ Iskaz Jovanke Kemec u zabranjenoj emisiji Radio Novog Sada *Racija: januar 1942*.

²² Iskaz očevice Stevana Berenjija (kod autora)

²³ Iskaz Pavla Šosbergera, bivšeg predsednika Jevrejske opštine Novi Sad

²⁴ Podaci Jovane Aleksić, istraživača ruskih žrtava fašističke racije 1942.

²⁵ Laza M. Kostić, *Srbi i Mađari u XIX i XX veku (fragmenti)*, VII sveska (tekst iz knjige Laze Kostića prosledio Goran Živanović iz Šapca, pasionirani skupljač knjiga)

bačene u Dunav; broj žrtava, Jevreja, Srba i nekoliko Mađara, bio je kasnije procenjen na 1.300 lica“.

Hortijev govor pripreman za 15. mart 1944. sadrži rečenicu koju citira mađarski autor Janoš Buzaši u svom delu o Novosadskoj raciji:

„Novosadske ispade svi osuđujemo, jer je tom prilikom izgubilo živote oko 3.000 ljudi“.

Taj citat je objavljen u našoj zemlji još 1976.²⁶

Štrand: neobeleženo novosadsko stratište

Pavle Šosberger napominje da je „racija“ zapravo lov na Jevreje i Srbe u kojem je stradalo 870 novosadskih Jevreja. U imeniku žrtava Holokausta poimence je identifikovao 827 tih žrtava.²⁷

Opisujući oblike genocida na Balkanu, Jaša Romano 1980. godine skreće pažnju da je ubijeno oko 2.260 lica u „šajkaškoj raciji“, od toga 323 Jevreja: 100 u Čurugu, 29 u Žablju, 37 u Temerinu, 35 u Titelu, 13 u Đurđevu, 8 u Gospodincima, 100 u Bečeju i 1 u Šajkašu, a da su u Novom Sadu na „najzverskiji način pobijeni“ na sedam mesta u gradu „789 Jevreja i nekoliko hiljada Srba“.²⁸

²⁶ Mila Čobanski, Zvonimir Golubović, Živan Kumanov, *Novi Sad u ratu i revoluciji 1941-1945*, knjiga I, str. 702

²⁷ Pavle Šosberger, *Jevreji u Vojvodini: kratak pregled istorije vojvođanskih Jevreja*, str. 180, 300-401

²⁸ Jaša Romano, *Jevreji Jugoslavije 1941-1945: Žrtve genocida i učesnici NOR*, str. 160

Nada Babić i Radojka Kovačev se 1984. godine osvrću na pogrom u Šajkaškoj u *Hronologiji narodnooslobodilačkog pokreta u Vojvodini 1942:*

„Prema nepotpunim podacima, u zločinačkoj akciji mađarskih fašističkih oružanih snaga nazvanoj racija, živote je izgubilo: u Čurugu 883, Žablju 629, Vilovu 66, Gardinovicima 32, Gospođincima 74, Đurđevu 210, Loku 48, Mošorinu 195, Temerinu 44, Titelu 51, Šajkašu 26 i Kovilju 2 rodoljuba. Ukupno 2.260 lica. Od toga broja po nacionalnosti: 2140 Srba, 105 Jevreja, 13 Rusina, 1 Hrvat i 1 Mađar; po polu i starosti: 1575 muškaraca, 407 žena, 86 dece ispod 12 godina i 192 osobe iznad 60 godina starosti“.

Koliko je ta vrsta podataka nepotpuna za Šajkašku, toliko je nepotpuna i za Novi Sad. Iste godine je Institut za istoriju u Novom Sadu objavio delo *Vojvodina u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, u kojem navodi da je „genocidna operacija, poznata pod nazivom 'racija'“ usmrtila 2.260 osoba u šajkaškim selima i 206 u Bečeju. U pogledu Novog Sada, „od 21. do 23. januara je usmrćeno i bačeno pod led Dunava blizu 2.000 lica – Srba i Jevreja“.²⁹

U studiji o Raciji, Zvonimir Golubović januara 1992. smatra da „nekoliko izvora navodi da je u Novom Sadu ubijeno oko 2.000 lica. Mi smo, na osnovu različitih cifarskih podataka, došli do mogućeg broja od 1.400“.³⁰ U završnoj reči o Raciji u Novom Sadu taj autor piše: „Po podacima do kojih smo došli, u Novom Sadu je život izgubilo 1.246 lica“.³¹

Dušan Popov u *Enciklopediji Novog Sada* 2004. godine slikovito izražava dubinu i širinu zločina nazvanog „racija“. Piše da je 23. januara 1942. u Novom Sadu ubijeno „najmanje 1.300 ljudi“ i da je broj žrtava verovatno veći pošto su nestale cele porodice, a ne zna se koliko je drugih osoba bilo u njihovim domovima tokom „racije“. Enciklopedija citira „evidenciju“ o 813 Jevreja, 380 Srba, 18 Mađara, 15 Rusa, 13 Slovaka, 8 Hrvata, 3 Nemca, 2 Rusina, 2 Slovenca i jednom Muslimanu, „ukupno 1.255 ljudi“.³²

U *Igrama na obali Dunava*, Ivan Ivanji se priseća detinjstva:

„U januaru 1942. šest hiljada ljudi je ubijeno upravo na ovoj dunavskoj plaži. Datuma se tačno sećam zato sto sam sutradan napunio trinaest godina“.³³

²⁹ *Vojvodina u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, knjiga 25

³⁰ Zvonimir Golubović, *Racija u južnoj Bačkoj 1942. godine*, str. 111

³¹ Isto, str. 141

³² *Enciklopedija Novog Sada*, sveska 23, str. 223

³³ Ivan Ivanji, *Games on the Banks of Danube* (preveo s nemačkog na engleski Džon Koks), Internet izdanje

Miloš Vujić: na Svetskom kongresu mladih u Španiji 2009. zatražio minut ćutanja za žrtve Racije

Sa protokom vremena sve se manje sistematično proučavalo pitanje „racije“, a sve više ustaljivala i prihvatila zdravo za gotovo netačna cifra. U drugom izdanju kratke istorije Novog Sada 2002. godine objavljena je višedecenijska ustaljena fraza o navodnih 1.246 žrtava:

„Prema do sada utvrđenim podacima i prezentovanim imenima i prezimenima žrtava, u gradu je ubijeno 1.246 ljudi, od čega 489 muškaraca, 415 žena, 165 dece i 177 starijih osoba. Po nacionalnoj pripadnosti, ubijeno je: Jevreja – 809, Srba – 375, Mađara – 18, Rusa – 15, Hrvata – 9, Slovaka – 13, Rusina – 2, Nemaca – 3, Slovenaca – 2, te jedan musliman. U južnoj Bačkoj, odnosno u Šajkaškoj, gde je ovaj zločin izvršen, tokom januara je, prema još ne sasvim precizno utvrđenim podacima, ubijeno više hiljada ljudi (procene se kreću od 2.500 do sedam, pa i deset hiljada)“.

Vrhunac neujednačenosti medijskih i književnih napisa o žrtvama Novosadske racije nastupio je 2006. godine kada je Centar „Simon Vizental“ pronašao izvršioca novosadskog pogroma Šandora Kepira. Tim povodom je Mađarska novinska agencija MTI objavila da je u Novom Sadu likvidirano 1.250 Jevreja. Broj stradalnika drugih nacionalnosti nije spomenut.³⁴

Prekretnica u medijskom izveštavanju

Nakon višedecenijskih dezinformacija o razmerama zločina zvanog „racija“, najbolji istraživački novinar (do 35 godina starosti) u 2007-oj i najbolji novinar pisanih medija u Novom Sadu, Igor Mihaljević, učinio je istorijski raskid sa poturenim falsifikatima napisavši ove istorijske redove u novosadskom *Dnevniku*:

„Podsećamo, za Kepira se zna da je kao oficir mađarske fašističke žandarmerije učestvovao u januarskoj raciji 1942. godine u Vojvodini, da je bio jedan od tri glavnokomandujuća operativca u nečemu što će postati najkrvaviji događaj u novosadskoj istoriji, kada je pod ledom Dunava u genocidu ubijeno više hiljada građana, mahom Jevreja, Srba i Roma“.

³⁴ Glas javnosti (Subota, 30.9.2006): *Pronađen nacističar iz Drugog svetskog rata* (Internet izdanje)

Konačno, posle višedecenijskih neistina, 12. septembra 2007. na stupcima jednog dnevnog lista osvanula je stvarna slika strašnih zbivanja iz 1942: činjenica da su razmere pokolja šire od takozvane Novosadske racije, da se novosadske žrtve broje u hiljadama i da je reč o genocidu!

Železnička ulica iz koje su odvedeni zaboravljeni srpski velikani doktor Ignjat i Olga Pavlas

Najstariji srpski dokument o broju pogubljenih³⁵

„Srbi u ‘Južnoj Mađarskoj’“, nepotpisan obaveštajni izveštaj, najstarije je srpsko svedočanstvo o broju pogubljenih žrtava Šajkaško-novosadske racije. Napisan 1942. godine od strane pristalica Draže Mihailovića,³⁶ izveštaj precizira da je do tada u Bačkoj palo 17.000 žrtava: oko 8.000 prilikom aprilske okupacije, 7.000 u takozvanim januarskim racijama i oko 2.000 po logorima i zatvorima. Polovina dokumenta je posvećena opisu izvođenja „januarske racije“ u Novom Sadu sa naglaskom na činjenici da je sistematski sprovedena. Na kraju dokumenta je spisak nekoliko imena i brojki stradalnika u Novom Sadu, Žablju, Mošorinu, Gospođincima, Titelu, Čurugu i Đurđevu.

U dokumentu nije naveden ni približan broj novosadskih žrtava, samo spisak 58 imena sa naznakom broja ubijenih članova porodice. Spiskom su obuhvaćene isključivo osobe srpske nacionalnosti. Spisak postradalih u Žablju sadrži 9 imena sa opaskom da je iskorenjena porodica Jurišin-Todorčev. Jedina žrtva iz Mošorina navedena po imenu je prota Svetozar Vlaškalić, iz Gospođinaca sveštenik Janko Vislavski, iz Titela prota Đorđe

³⁵ Dokument u Arhivu Srbije (dostavljen autoru od kolege koji je insistirao na anonimnosti)

³⁶ Vasa Kolak, Milisav Lazić, Svetozar Jovičić, Šandor Mesaroš, *Novi Sad u narodnooslobodilačkoj borbi – građa za Hroniku* –, str. 125; (dokument je deo zbirke “Jugoslovenska vojska u otadžbini”)

Parabućski. Nepotpisani autor je sastavio 22 imena pobijenih u Čurugu i podvukao da su istrebljene porodice Lazara Pavkovića, Marka Jovina, Nenada Tucakova i Jovana Maksimovića. U delu o Čurugu je načinjen izuzetak i spomenuto da su u tom mestu „Jevreji poubijani svi do poslednjeg čoveka“. Naznačen je broj žrtava u Đurđevu. Izveštaj je zaključen pobrojavanjem krivaca za „nedela“ u Novom Sadu: „Feketealmi Cajdner Ferenc, podmaršal komandanture segedinske armije; žandarmerijski pukovnik Deak; General, pre pukovnik Graši, komandant brigade; Pukovnik, pre potpukovnik Gunde; Major Fot; Veliki Župan dr. Fernbah Peter; Načelnik grada dr. Nađ Mikloš; Poslanik dr. Ivan Nađ; pop dr. Koranji Elemer; Nađ Geza, direktor gradske štedionice; Blažek Josif, komesar Matice srpske, kao i mnogi drugi“.

Nikada utvrđen tačan broj

Tačan broj ubijenih nije ustanovljen, o čemu svedoči i Pokrajinska komisija:

„Delimični spisak žrtava prilaže se pošto se potpun spisak Jevreja ubijenih u raciji ne može sastaviti, jer nema dovoljno podataka“.³⁷

Dovoljno podataka nema ni za ostale žrtve u južnoj Bačkoj. Nedugo nakon zločina pojavile su se procene broja ubijenih. Svetozar Marković Toza piše partizanima u Sremu 20. maja 1942. da je „samo u Novom Sadu“ životom platilo „preko 2.000 ljudi“.³⁸ Iste godine, 10. oktobra Branko Bajić i Toza Marković predočavaju „drugu Titu“ da je „poubijano oko 10.000 duša u Šajkaškoj i Novom Sadu“.³⁹

Žrtve na Uspenskom groblju

³⁷ Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini protiv Jevreja (Istrebljenje, deportacija, mučenje, hapšenje, pljačka), str. 83

³⁸ Svetozar Marković Toza, *Izabrani spisi*, str. 358

³⁹ Isto, str. 372

POGLAVLJE III

SVEDOCI GOVORE

U svakom istražnom postupku iskazi svedoka i očevidaca igraju ključnu ulogu prilikom utvrđivanja i prosuđivanja činjenica. To je slučaj i sa brojem žrtava Novosadske racije, koji u ovom trenutku iznosi oko 2.100 identifikovanih stradalnika.⁴⁰

Dnevnik jednog Novosađanina⁴¹

Najstariji zapis o brojnosti žrtava Novosadske racije nalazi se u dnevniku Vladimira Popovića, koji je posle rata otkucan na pisačoj mašini. Beleška 15. marta 1942. glasi:

„22. i 23 januara bio je ovde grozan pokolj Srba. Na nekoliko mesta na Dunavu napravljena je na ledu oduška, dovođeni onde građani koje su skidali, ubijali i bacali u vodu... Među žrtvama su i moji mladi kumovi Živko i Laza Salaćanin... Nestao je i moj mladi prijatelj, slikar i vajar Bogdan Šuput. Nekoliko dana pre toga susreli smo se na ulici i dogovarali o ponovnom patiniranju moje biste koju je on izradio 1935 g. Nestali su i mnogi drugi, nekoliko hiljada ljudi, žena i dece...“

Smelost Mike Antića

„Sad ono sa majkom, to će se valjda nekako udesiti“ pripoveda glavni junak filma u režiji čuvenog pesnika Miroslava Antića. Srđan u filmu citira majčine pokude:

„Nije te sramota pored toliko poštenih Srpkinja, zapeo pa baš Mađaricu. Hoćeš da mi se unuče zove Jožika, je li, da igra čardaš?‘ I još mi kaže moja mati: ‘A uvukao si nos pred partijom i ćutiš kao pile. Na tom je prokletom Dunavu’ kaže ‘42. bačeno pod led više nego 5.000 ljudi, žena i dece! Postavili ste spomen-ploče čak i tamo gde su se održavali nekakvi sastanci okružnih komiteta. A ovde već 25 godina nema spomenika ni tvom ocu ni ostalima. Srećan ti 25. rođendan, sine Srđane,’ kaže ‘i reci to tamo na svom sastanku ako imaš tri čiste’“⁴²

Smeo film „Spomenik“ je 1967. godine izrazio svojevrsan građanski i pesnički protest zbog nepravde koja je činjena žrtvama Novosadske racije. Čudo je da je to retko umetničko delo ugledalo svetlo dana u onovremenom režimu. Na Dunavu je oktobra 1971. godine⁴³ postavljen spomenik na mesto koje je odabrano iz turističkih razloga. Spomen-kompleks je dugo čekao na udomljenje. Godine 1956. autor, vajar Jovan

⁴⁰ Memorijalni spisak žrtava „Novosadske racije“ (kod autora)

⁴¹ Dnevnik Vladimira Popovića, str. 66; (otkucan u vidu skripte; čuva se u Muzeju Vojvodine)

⁴² Radnja filma je da mladenci, umesto za stan, podižu kredit za spomenik na Dunavu i zahtevaju da im žirant bude Savez komunista Jugoslavije.

⁴³ Bela Duranci: Vajar Jovan Soldatović (1920-2005), „Dođe li rat, odoše ljudi“ (Tekst za monografiju u pripremi – Belart/Zlatno oko, Novi Sad) u časopisu Rukovet, broj 1-2-3/2006, str. 74

Soldatović, ponudio je te figure gradu Kragujevcu. Nakon što je odbijen, spomenik je bio negde stacioniran sve dok ga Novi Sad nije prihvatio kao poklon autora gradu. U prošlom veku izbila je afera kada je autor menjao izgled spomenika i „dopisivao ploče“ kršeći zakon o autorskim pravima koji je štitio autorska dela, ali i društvo od kasnijih izmena jednom postavljenog umetničkog dela.⁴⁴

Film „Spomenik“ predstavlja avangardni korak u očuvanju sećanja na žrtve. Pošto je postigao osnovni cilj, spomenik je sada trebalo da umiri novosadsku javnost i uljuljka građane u zaborav suštine fašističke Racije: broj stradalih i zverski način na koji su likvidirani! U filmu govori i Toša Slankamenac iz Ulice Kraljevića Marka broj 10, kome je stradalo 22 člana familije. Njegova razgovetna i sporo izgovorena izjava glasi:

„Prilikom Racije, koje se desilo sredinom januara, čuo sam da je bio velik pokolj i da su stradali preko 4.000 Novosađana“.

Zabranjena radio emisija „Racija: januar 1942.“⁴⁵

„Spomenik“ je pošteđen cenzure verovatno zato što je pripisan pesničkoj slobodi i što su glavni junaci predstavljeni kao članovi partije. Dvadesetak godina kasnije ukinute su i umetničke slobode na temu istine o broju žrtava Novosadske racije. Glavni razlog tome je što su u jednoj radio emisiji preživeli svedoci izrekli tačne razmere genocida Racije u Čurugu i Novom Sadu. Kao da su predosetili koja sudbina čeka njihovo delo i naše žrtve koje će, posle leda biti bačene pod ključ, pa u zaborav, autori emisije odlučno rekoše da ne žele neme spomen-ploče (kraj spomenika), nego živa svedočanstva.

Na Saveznom takmičenju radio emisija u Skoplju 1984. godine jednoglasnom odlukom žirija pobedila je emisija Radio Novog Sada posvećena žrtvama Racije. Odmah je skinuta sa repertoara i stavljena pod katanac! Skoro jednu deceniju čamila je u arhivi radija pre nego što ju je Ekološki pokret Novog Sada, sa odobrenjem autora, izneo na videlo.⁴⁶ Poslednji svedok u emisiji, Žarko Vujić, priča kako su 24. januara 1942. preživeli u Novom Sadu izašli na ulice i pred vratima zatekli ukosnice, češljeve i smrznutu krv u ledu. Svoj iskaz završava rečima da je Racija prošla, „a nekoliko hiljada Novosađana ostalo je u smrznutoj zemlji i smrznutom Dunavu“.

⁴⁴ Svedočanstvo bivšeg odbornika Skupštine opštine Novi Sad u tri mandata, Nikole Aleksića (kod autora)

⁴⁵ Autori emisije su Petar Jovanović i Dubravka Valić, tekstove čitaju Ratko Radivojević i Loran Prokopić, muzika je po izboru Vilija Gregeca, a emisiju je tonski realizovao Ivan Fece

⁴⁶ Svedočanstvo direktora Ekološkog pokreta Novog Sada (kod autora)

1984. nisu hteli neme spomen-ploče

POGLAVLJE IV

ŽRTVE „ISPUŠTENE“ IZ EVIDENCIJE

Doktor Štraser⁴⁷

Iskaz novosadske izbeglice marta 1943. opisuje događaje i ličnosti iz „Novosadske racije“. Bivša opštinska službenica svedoči i o žrtavama koje ne postoje u pisanim izvorima, na primer o stomatologu Đuri Štraseru. Da je posle rata organizovano sistematično prikupljanje podataka na terenu i njihova obrada, došlo bi se do mnogo ispravnijih saznanja o žrtvama januarskog genocida.

Žrtva iz Sremske Kamenice⁴⁸

Dokaz da nikada nije sprovedeno sveobuhvatno istraživanje žrtava Novosadske racije je i Dragica Marić, žrtva na spisku u knjizi o Sremskoj Kamenici. Dragica Marić nigde nije zavedena kao žrtva Novosadske racije, osim u tada nepotpunom spisku koji je 2007. godine objavljen u knjizi „Racija: Zaboravljen genocid“.

Zaboravljeni rabin⁴⁹

Isti je slučaj Ota Dajča. Pamćenje tada 93-godišnje Novosađanke Lujze Stajić, obnarodovano u članku najboljeg novosadskog novinara, posle više decenija otrglo je od zaborava još jednu žrtvu Racije. Primer rabina Dajča takođe ukazuje na nekoordinirani pristup u prikupljanju podataka o žrtvama genocida iz 1942. Namerno se delovalo u pravcu zataškavanja velikog broja stradalnika. U domu Lujze Stajić decenijama stoji slika njene drugarice iz detinjstva Hermine i čoveka za koga se udala - Ota Dajča.

Tragom Samuela Šnajdera

Maja 2009. sam u prolazu primetio na nemim spomen-pločama ime koje nemam u evidenciji, niti se pojavljuje u pisanim izvorima - Samuel Šnajder! Zbog tog incidenta sam iznova analizirao spomen-ploče pomislivši da sam nehotično prevideo još poneku žrtvu. Iako se ispostavilo da je Samuel Šnajder ista osoba kao i Samuel Sajdner (mađarizovani oblik prezimena Šnajder), odluka da pregledam spomen-ploče je bila ključna za razrešenje izvesnih nedoumica i iznalaženje pojedinih imena koja ne postoje u drugim izvorima. Moj raniji propust je što sam zbog određenih grešaka na pločama

⁴⁷ Zapisnik 15. marta 1943. u Komesarijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu: iskaz Vere Sotirović, stare 32 godine, supruga Stavre Sotirovića, kapetana jugoslovenske vojske iz Novog Sada, izbeglička legitimacija broj 118570.

⁴⁸ Miloš Lukić, *Nemirno ognjište: zapisi iz Sremske Kamenice*, str. 386; Na spisku žrtava doslovno piše: „Marić Dragica, ubijena 22. januara 1942. godine u Novom Sadu za vreme fašističke racije“.

⁴⁹ Igor Mihaljević, *Život i bekstvo Novosađanke Hermine Dajč tokom januarske racije 1942. godine*, „Dnevnik“ (10. april 2007)

olako prešao preko verodostojnosti tog materijalnog dokaza zanemarujući imena kojih nema u drugim zapisima: Flora Visel, Isidora Krishaber, Eduard Flajšman, Ignjat Špicer. Spomen-ploče su mi pomogle da razrešim dileme o sudbini nekoliko žrtava, što me je dugo mučilo zbog toga što zvanični podaci Saveznog zavoda za statistiku obiluju greškama. Upoređivanje podataka na pločama sa drugim izvorima razrešilo je pitanje Miravandire Berger, Franje Lihtnera i Žuže Heser.

Tih dana sam se bavio i žrtvama jevrejskog porekla koje su istrebljene u Novom Sadu. Ispostavilo se da je tačna vest koju je javila Mađarska novinska agencija kada je otkriven Šandor Kepiro. Jeste ubijeno 1.250 Jevreja. Štaviše, danas znamo da je najmanje 1.250 žrtava Novosadske racije jevrejskog porekla!

Slika i sećanje svedoče da je postojao: Oto Dajč

Častan oficir Kralja i Otadžbine⁵⁰

„Gospodo, ovde nešto nije u redu. Ja sam se jednom Kralju i jednoj Otadžbini zakleo na vernost!“ odgovorio je Janoš Sabo fašistima koji su ga zvali da im se pridruži u izvršenju novosadskog genocida. Zbog oficirske časti, za kojom danas vapi svaka pora društvenog života, bačen je pod led! Kako o ovom heroju ne postoje pisani dokumenti za kojima je tragala rodbina, to bi i Janoš Sabo ostao još jedna tajna „grada pod ledom“ da istina o njegovoj sudbini nije diskretno preneti sa kolena na koleno.

Janoševa sestra nikada nije htela da govori o bratu. Pre nego što je napustila ovaj svet ostavila je sinu u amanet priču o časti i držanju pravog Kraljevog oficira. Janošev sestrić

⁵⁰ Svedočanstvo Eržebet Pap-Reljin (kod autora)

je pred kraj života poverio kćerki najvažnije detalje iz priče o vernom podaniku Kralja i Otadžbine. Petnaest godina je brižljivo negovana tajna posle smrti Janoševog sestrića. Svako novo saznanje o surovom načinu na koji su žrtve lišavane života komešalo je sve snažnije svest Janoševe nećake da Raciju treba sagledati sa svih aspekata. Tajnu je prvo poverila onima u koje je imala najviše poverenja, a potom svojim gledaocima u najboljoj dokumentarnoj emisiji koja je ikada urađena o Raciji.

Ledeni Dunav je januara 2009. otkrio još jednu istinu koju skriva sedam decenija. Još jedna neidentifikovana žrtva je dobila ime. O njemu nema pisanih tragova ni slika, ali ga osetimo u drhtaju srca pri pomisli na viteškog oficira koji nije pogazio reč do kraja života. Kada je polagao zakletvu, Janoš Sabo nije slutio da će ledena dunavska grobnica biti završni test njegove oficirske časti.

Porodica Morgenštern

Ana Morgenštern rođena Mandelbaum, godište i okolnosti smrti: ubijena u Raciji – to su svi podaci na njenom kartonu u Muzeju Vojvodine. Činjenica o devojčakom prezimenu je automatski izazvala pitanje: ko su i gde su članovi porodice te mlade žene? Dugo na to pitanje nije bilo odgovora zbog zamršenosti koju stvaraju raznolika svedočanstva rođaka, prijatelja i poznanika, koja se čuvaju u bazi podataka Jad Vašema o žrtvama Holokausta. Jednog aprilskog dana 2010. sam iznova osetio poriv da se uhvatim u koštac sa dilemom „Morgenštern“ i pretražim sve aspekte raznolikih formulara sa svedočanstvima o njihovoj sudbini. Kada sam razjasnio sve nepoznanice, ledena dunavska grobnica je otkrila još jednu tajnu – petočlanu porodicu!

Morgenšternovi su nakon uspona nacista na vlast proterani iz nemačkog grada Drezdena u mesto rođenja Ane Morgenštern i njenog supruga. Da li su nedugo nakon toga stigli u Novi Sad (u kojem je takođe bilo Morgenšterna, verovatno njihovih rođaka), ili su pobjegli iz jevrejskog geta u Ljvovu u koji su saterani Jevreji te oblasti po nacističkoj okupaciji Ukrajine, za sada je misterija.

Sećanja na školske drugove⁵¹

I posle nekoliko decenija probude se školske uspomene zahvaljujući kojima su identifikovane žrtve Novosadske racije, Trudi Pisker i njena majka Juliška, koje su stanovale blizu Jevrejskog kulturnog doma. Trudina školska drugarica se takođe setila da je, pored dvojice sinova, moler Ladislav Šenberger imao i kćerku Miru o kojoj nema nikakvih podataka u pisanim izvorima.

Još jedno sećanje na školske dane razjasnilo je sudbinu Marte Šimon o kojoj je posvedočila Lea Ljubibratić pripovedajući o svojoj ličnoj sudbini i preživljavanju „racije“, progona i pogroma:

⁵¹ Sećanje Lee Wasserman rođene Pesing (kod autora)

„Išla sam tada u srpsku gimnaziju... I tu sam opet primljena preko tatinih prijatelja, Srba, jer smo samo nas tri Jevrejke primljene: Mira Kraus, Šimon Marta i ja. U drugom razredu Šimon Marta je isto otišla pod led, pa smo ostale samo Mira i ja.“⁵²

Spomenik nekada ustaljenih, nepotpunih podataka

Sudbina Toše Isakova⁵³

Braća Toša i Lazar, rođeni u Silbašu, stanovali su u Ulici Alekse Šantića. Prvog ili drugog dana okupacije Novog Sada hortijeovski fašisti su streljali Tošinog brata kod stare Železničke stanice gde je nekada radila kafana „Balkan“ (na mestu današnje Limanske pijace). Preko puta kafane nalazila se udolina (jama sa zidom) uz koju je stajala kuća Isakovih. Uz taj zid su ubili Lazara Isakova.

U vreme januarske Racije 1942. izvesni građani Novog Sada su zatvoreni u mučilište „Armija“. U pisanim izvorima se spominje da su mađarski fašisti u nekoliko navrata odveli zatočenike iz „Armije“ da ih pogube. Još uvek nema tačnog broja ni identiteta tih žrtava, ali pouzdano znamo da je jedna od njih Toša Isakov, vlasnik kafane „Balkan“. Tošin leš je dopluta, ili je ostao da pluta uz obalu nakon što je bačen u Dunav. Katica Isakov, koja je boravila kod Toše koji nije imao svoje dece, prepoznala je u reci stričev kaput i odeću. Sahranila ga je kod njegovog brata Lazara.

⁵² Jevrejke: životne priče žena iz Vojvodine, str. 112

⁵³ Svedočanstvo Lazara Isakova (kod autora)

Armija – tokom okupacije zversko mučilište i zatvor

„Nećemo neme spomen-ploče!“

Ova nekolicina primera živopisno ilustruje koliko se o žrtvama Novosadske racije, njihovom identitetu i sudbini nije vodilo računa i koliko je izostao sistematičan pristup u prikupljanju podataka, iznalaženju svedoka i beleženju bitnih detalja. Zbog toga su nepotpune te neme spomen-ploče na Dunavu u koje su uklesana i imena osoba koje nisu ubijene u Raciji: Antona Pintara⁵⁴, Stanislava Kišgecija⁵⁵, Strahinje Božanića,⁵⁶ Olge Šorš, Maksima i Ide Kasovic⁵⁷ ...

Lepi grad je jednom niškom umetniku oduvek odiseo nekom mračnom tajnom. Konačno je otkrivena ta strašna misterija - jedan grad pod ledom! Iz relevantnih izvora doznajemo da je u tom gradu preko 4.000 stanovnika. Poput autora nekada zabranjene radio emisije,

⁵⁴ Svedočanstvo Marije Fevr (kod autora): Pilot Pintar, bivši suprug Marijine tetke Aranke Stojanović, za vreme rata se nalazio u Beogradu. Tražio je od Aranke da mu pošalje njihovu kćerku smatrajući da će kod njega, Slovenca, biti bezbednija. Aranka nije pristala. Ubijena je 23. januara 1942. sa svim članovima porodice u Novom Sadu.

⁵⁵ Svedočanstvo Emila Kišgecija (kod autora): Emilov rođak Stanislav je ubijen 13. aprila 1941. u Slovačkoj ulici sa još šest Novosađana koje su meštani prijavili okupatorskoj vojsci kao navodne četnike. Sahranjen je na Slovačkom evangelističkom groblju u Ulici Branka Bajića.

⁵⁶ Svedočanstvo Borivoja Božanića (kod autora): Borivojev otac Strahinja, rodom iz Tvrdića (opština Požega), specijalista za vino, solunski ratnik sa Krfa, ubijen je po okupaciji Novog Sada kao intelektualac.

⁵⁷ Svedočanstvo Marte Flato Zemanek (kod autora): Martinu sestru od tetke Olgu Šorš su roditelji sakrili u podrum među drva, odakle su je, posle pokolja koji su preživeli na Štrandu, izveli baka i deda Ida i Maksim Kasovic.

ni mi nećemo neme spomen-ploče! Hoćemo živa sećanja koja opominju da pre svega moramo da budemo ljudi. Hoćemo da nas krvoproliće nazvano „Novosadska racija“ i nasilno ugašeni životi naših žrtava opominju na pogubnost fašističke ideologije, na to da je u trodnevnom pokolju u Novom Sadu ubijeno najmanje 324 mladih do 18 godina (od kojih 128 dece do 10 godina) i 65 osoba preko 70 godina! Hoćemo da damo na znanje da nemamo prava da sebi oduzimamo istorijsko pamćenje!

Godinama se na Štrandu održavaju pomeni na poziv SNP „Svetozar Miletić“. Tom činu su se 23. januara 2010. godine pridružili građani koji su tri meseca ranije osnovali Memorijalno društvo „Racija 1942.“ Memorijalno društvo je pozvalo sve ljude dobre volje da na izvornom mestu našeg stradanja odajemo poštu žrtvama Novosadske racije. Eho spikerovog glasa u radio emisiji iz 1984. godine mi stalno bubnji u ušima:

„Nećemo neme spomen-ploče!“

Potrebna su nam autentična sećanja na pravom mestu, u pravo vreme i sa stvarnim saznanjem o razmerama genocida nazvanog „Novosadska racija“.

DODATAK 1

“RACIJA” POD KOMANDOM ŽANDARMERIJSKOG KAPETANA DOKTORA ŠANDORA KEPIROA

Ponukan otkrićem jednog od glavnokomandujućih zlikovaca, na osnovu onoliko podataka kojima raspolažem, sastavio sam spisak žrtava koje su njegove žandarmerijske patrole odvele u smrt. Nakon što su ti nalazi dostavljeni Tužilaštvu za ratne zločine, usledilo je pokretanje prekrivičnog postupka.

Po pitanju žrtava Racije konačna pobjeda istine i pravde biće da se do kraja utvrdi njihov identitet. Pravoslavni vernici nazivaju stradalnike genocida novomučenicima, a u jevrejskoj tradiciji se sve osobe koje su ubijene zbog svog etničkog porekla smatraju za svete.

I Novosadska Racija

Prema odluci najviših vojnih i civilnih organa fašističke Mađarske, zbog navodnog uvlačenja partizana iz Šajkaške u Novi Sad (koji su okupacione vlasti označile kao centar „komunističkog pokreta“), izrađen je plan da se u tom gradu sprovede „racija“ u periodu od 21. do 23. januara 1942. Više instance vojne i civilne vlasti dale su do znanja žandarmerijskim i vojnim oficirima da cilj nije sprovođenje „propisne racije“ (pretresa kuća i stanova), već akcija čišćenja ljudi. Žandarmerijski kapetan, doktor Šandor Kepiro pristao je i pored nedostatka pisanog naređenja o upotrebi vatrenog oružja u akciji da se uključi u „pročešljavanje terena“.

II Rejon pod komandom doktora Šandora Kepira

Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača donela je 19. juna 1947. u Novom Sadu Odluku o utvrđivanju zločina okupatora i njegovih pomagača. U toj odluci utvrđeno je da je doktor Šandor Kepiro ratni zločinac. Kako se u vreme Odluke nalazio u bekstvu, Odlukom je zatražena njegova ekstradicija.

Odluka o utvrđivanju zločina okupatora i njegovih pomagača zavedena je u Arhivu Srbije u fondu broj 11, fascikla broj 121, jedinica opisa 595-597.

U pomenutoj Odluci, na strani trećoj, opisano je učešće doktora Šandora Kepiroa u zločinu „racije“. Precizirano je da su grupe istražnih patrola pod njegovom komandom sprovele „raciju“ u prostoru od Ulice Cara Dušana duž Futoške ulice do Trga oslobođenja. Dokument navodi da je doktor Šandor Kepiro „uzeo aktivnog učešća“.

III Ubijeni građani na području pod komandom Šandora Kepira

Na osnovu raspoloživih dokumenata i izvora (kao što su spisak žrtava Racije po novosadskim ulicama na engleskom jeziku; spisak Jevreja vlasnika kuća u knjizi doktora Pavla Šosbergera *Novosadski Jevreji: iz istorije jevrejske zajednice u Novom Sadu* i drugih izvora i izjava svedoka) utvrdio sam da su na području u kojem su patrola pod komandom Šandora Kepira sprovele Raciju ubijeni sledeći građani Novog Sada:

Futoška ulica

1. Bek Eugen (41), rođen u Kiškunmajši, Mađarska (otac Gavra), industrijalac
2. Bek Erika-Klara-Jelena (34) rođena Sege (u Somboru od oca Kolomana), domaćica
3. Bek Mira (13), učenica
4. Bek Andrija (8), učenik

Porodica Bek stanovala je u Futoškoj ulici broj 13.

5. Zemanek doktor Dezider (39), rođen u Petrovgradu (*otac Ervin, majka Jelena rođena Štajnberger*), lekar, pedijatar
6. Zemanek Margita (31), rođena Kasovic (u Subotici, *otac Maksim-Mikša, majka Ida rođena Štern*), Deziderova supruga
7. Zemanek Bela (36), rođen u Novom Sadu (*otac Ervin, majka Jelena rođena Štajnberger*), činovnik
8. Zemanek Piroška (26), rođena Kasovic (*otac Maksim-Mikša, majka Ida rođena Štern*), Belina supruga
9. Zemanek Aranka (41), rođena u Petrovgradu (*otac Ervin, majka Jelena rođena Štajnberger*), Deziderova i Belina sestra
10. Zemanek Jelena (71) rođena Štajnberger (u Ermenjhazi od oca Adolfa)
11. Šorš Hugo (36), rođen u Slavonskoj Požegi (otac Adolf), činovnik
12. Šorš Šarlota-Sari (34) rođena Zemanek (od oca Ervina i majke Jelene rođene Štajnberger)

Porodice Zemanek i Šorš stanovale su u Futoškoj ulici broj 93.

13. Mendelson Ernest (43), rođen u mestu Zentelke, Rumunija (otac Ignac, majka Roza), štampar
14. Mendelson Vilhelmina-Vilma (41) rođena Bem (otac Jovan), domaćica
15. Mendelson Marijana-Marija (14)
16. Stojanović Aranka-Zlata (30) rođena Hajoš (u Temerinu od oca Đule i majke Ruže rođene Šefer), babica
17. Pintar Dorotea-Tea (13), otac Anton, Arankina kćerka iz prvog braka
18. Hajoš Julije-Đula (59), rođen u Mađarskoj (otac Avram Šif), veletrgovac
19. Hajoš Ruža-Roza (55) rođena Šefer (u Bačkom Monoštoru), domaćica
20. Hajoš Nandor (38), rođen u Melencima, trgovac

21. Hajoš Ernest-Erne (37), rođen u Melencima, režiser
22. Hajoš Edita (22) rođena Švarc (od oca doktora Jovana), Erneova supruga

Porodice Stojanović i Hajoš stanovale su u vili na uglu Futoške i Guslarske ulice (Guslarska ulica se sada zove Ulica doktora Hempta).

23. Hirt Jakob – Jovan-Jene (47), otac Maks majka Regina rođena Malka, vlasnik gostionice
24. Hirt Blanka (39) rođena Lederer (u Surduku od oca Mora-Marka), domaćica
25. Hirt Hermina (18), činovnica
26. Hirt NN (16), sin Hirtovih, učenik
27. Hirt Alisa (15), učenica
28. Fišer Milka-Malka (59) rođena Fiš (u Zemunu od oca Morica i majke Rozalije rođene Klopper), Gabrielova (Gavrina) udovica, kuplerka

Porodica Hirt i Milka-Malka Fišer stanovali su u Futoškoj ulici broj 1.

Ulica Cara Dušana

29. Deneš Ljudevit (57), rođen u Diosegu, Mađarska (otac David Dajč, majka Lina rođena Kraus), profesor (stanovao u broju 25)
30. Hiršfeld Elvira (30) rođena Štajn (u Karavukovu, otac Ilija, majka Gizela rođena Najzer), Oskarova supruga, krojačica
31. Hiršfeld Neli (7), učenica

Prema svedočanstvu Elvirine sestre (baza podataka Jad Vašema), živele su u ulici Cara Dušana.

32. Cilcer Riza (38) rođena Kon (u Kaću od oca Morica i majke Gizele rođene Rip), Mikšina-Milanova supruga, trgovkinja
33. Kon Gizela (61) rođena Rip (u Bezdanu od oca Vilmoša), Rizina majka, domaćica

Cilcer Riza i njena majka Gizela Kon stanovale su u Ulici Cara Dušana broj 34. O tome svedoči kćerka Rize Cilcer, unuka Gizele Kon, Miriam-Mira Lauber.

Ulica Nikole Tesle

34. Handler Ruža-Rožika (40) rođena Ungar (u Vrbasu od oca Isidora i majke Malvine rođene Valentin), supruga doktora Sigmunda Handlera, domaćica
35. Handler Josif (17), učenik
36. Handler Teodor (16), učenik
37. Handler Valter (14), učenik

Prema svedočanstvu Ivana Ninića, rođaka Handlerovih, oni su stanovali u Ulici Nikole Tesle.

- 38. Vermeš Ede (51), rođen u Gospođincima (otac David Vajnberger), industrijalac
- 39. Vermeš Janka (40) rođena Breder (u Vrbasu), domaćica
- 40. Vermeš Jankina sestra
- 41. Vermeš doktor Mirko-Imre (58), Edov brat (rođen u Gospođincima), advokat
- 42. Vermeš Ervin (55), Edov brat (rođen u Gospođincima), knjigovođa

Mađarska ulica (danas Augusta Cesarca)

- 43. Vajs (Weiss) Aleksandar Mlađi (42), rođen u Molvanju (Maću), Mađarska, činovnik
- 44. Vajs Ilona-Jelena (47) rođena Laskafeld (od oca Henrika i majke Antonije), domaćica
- 45. Vajs Josip (15), učenik
- 46. Vajs Ana-Ani (14), učenica
- 47. Vajs Mira (8)
- 48. Vajs Vera (7)

Porodica Vajs je stanovala u Mađarskoj ulici prema svedočenju o Ani Vajs u bazi podataka Jad Vašema.

- 49. Katić (Kaldor) Henrik-Hinko (60), rođen u Miškolcu, Mađarska (od oca Lipota Klajna i majke Terezije-Terez), železničar
- 50. Katić Henrijeta (52) rođena Šah (u Beču od oca Pala i majke Sidonije), domaćica
- 51. Katić Antonija-Tona (18), učenica

Porodica Katić (Kaldor) stanovala je u Mađarskoj ulici broj 5 prema svedočenju Pavla Katića i izveštaju o leševima Katićevih koje je video svjedok na nogometno-atletskom igralištu (dokument na mađarskom jeziku).

- 52. Mozes Ellis (15), učenik

- 53. Šlezinger NN, trgovac
- 54. Šlezinger NN, trgovčeva supruga
- 55. Šlezinger NN, trgovčeva kćerka
- 56. Šlezinger NN, trgovčev sin

Porodica Šlezinger je stanovala u Mađarskoj ulici broj 21.

Carinska ulica (danas Vase Pelagića)

- 57. Vajs Bela Mlađi (38), otac Jakob, trgovački putnik
- 58. Vajs Valerija-Valika (32) rođena Levi (u Zemunu od oca Samuela)
- 59. Vajs Hermina (15)
- 60. Vajs Vera (6)
- 61. Vajs Mira (4)

62. Klajn Aladar, sajdžija
63. Klajn Aladarova supruga
64. Klajn Aladarova kćerka (5)

65. NN Ema (15), učenica, stanovala u Carinskoj ulici (prema podacima u bazi podataka Jad Vašema)

Dudarska ulica (danas Doža Đerđa)

66. Ljubojev Lazar-Laza (48), rođen u Srbobranu (od oca Mladena), pekar
67. Ljubojev Margita (51) rođena Boniš (u Handlovu, Mađarska), domaćica
68. Ljubojev Stevan (22), rođen u Handlovu, pekar
69. Ljubojev Dragoljub (20), pekar
70. Ljubojev Đorđe (19), trgovački knjigovođa
71. Ljubojev Mladen (16), puškarski učenik
72. Ljubojev Petar (13), učenik
73. Ljubojev Mirjana (12), učenica

Primorska ulica

74. Goldštajn Šalamon (68), rođen u Silbašu, prevoznik
75. Goldštajn Etela (65) rođena Mojzes (u Kaću od oca Davida), domaćica

Ljubljanska ulica

76. Špicer Vladislav-Ladislav-Laslo (31), rođen u Bečeju od oca Rudolfa i majke Boriške rođene Šik
77. Špicer Šošana-Žužana (29) rođena Fišer (u Subotici od oca Ernesta i majke Ilone rođene Ruf), domaćica
78. Špicer Gabor-Gabi, sedmomesečni sin rođen 30.06.1941.
79. Špicer Rudolf (56), rođen u Adi (od oca Hermana i majke Eme rođene Bek), trgovac
80. Špicer Boriška (53) rođena Šik (u Bečeju od oca Ignaca i majke Line rođene Kronštajn), domaćica
81. Špicer Rudolfov i Boriškin sin, rođen 1941. godine

Porodica Špicer je stanovala u Ljubljanskoj ulici broj 9.

Dubrovački put (danas Miroslava Antića)

82. Vig Petar (16), otac Đorđe, majka Gizela rođena Nusbaum (u Bukureštu), učenik (tehničar)

Petar Vig je stanovao u Tanurdžićevoj palati, u Ulici Dubrovački put broj 9.

Navedeni spisak građana ubijenih u “novosadskoj raciji” nije konačan. U toku daljeg istraživanja o “čišćenju terena” pod komandom doktora Šandora Kepira biće dopunjen i proširen.

Kao komandant grupa patrola odgovornih za hapšenje i ubijanje civilnih lica na ovom spisku, doktor Šandor Kepiro snosi ličnu i komandnu odgovornost za njihovu smrt u “novosadskoj raciji”.

DODATAK 2

ETNIČKA STRUKTURA ŽRTAVA FAŠISTIČKE RACIJE U NOVOM SADU

Sledi pregled do sada identifikovanih žrtava Novosadske racije, plod mnogih sati rada u potrazi za našim precima, rođacima, sugrađanima i sunarodnicima.

BUNJEVCI

1. Dulić Aleksandar

GRCI

1. Pagonjis Lambrini

JEVREJI

Identifikovano je 1.256 Jevreja.

MAĐARI

1. Služavka Erdešovih
2. Bal Karolj
3. Baranj Janoš
4. Bjelić Ilonka
5. Bognar Peter
6. Boroš Lajoš
7. Vernački Magdalena rođena Tuha
8. Ganglamer Imre
9. Gombar Julije-Đula
10. Erdeš Imre
11. Ivanović Ana-Anica rođena Veldi
12. Ivanjoš Oskar
13. Ileš Ivan
14. Jano Šandor stariji
15. Jano Ilona rođena Loc
16. Jano Šandor mlađi
17. Juhas Laslo
18. Kovač Pišta
19. Kostić Katalin rođena Gabriš
20. Lazarević Irenka
21. Latom Mihalj
22. Loc Barbara rođena Peter
23. Ljubojev Margita rođena Boniš
24. Marceković Alojz
25. Marceković Imre
26. Marceković Laslo

27. Marček Karlo
28. Milić Ilona
29. Milić Ilonka rođena Nađ
30. Nemet Ferenc
31. Orešković Eržika-Piroška rođena Puhalek
32. Pokorni Josip
33. Sabo Janoš
34. Sirova Imre
35. Slimag Janoš
36. Tenji Đura
37. Tomaši Karaj
38. Facko Eržebet
39. Čikora Imre
40. NN vojnik

MUSLIMANI

1. Pazalja Ibro

NEMCI

1. Bek Liza
2. Bičanski Marija rođena Štekl
3. Brunhuber Stevan
4. Eškert Paja
5. Laubert Apolonija
6. Frajfen Liza
7. Frisderer Ana

POLJACI

1. Metraš Ana
2. Metraš Petar

RUSI

1. Bezkrovnaja Nadežda Aleksandrovna
2. Budasov Aleksej
3. Voznesenskij Konstantin Vasiljevič
4. Vortezan Vladimir
5. Golovinskij Boris Andrejevič
6. Golovinskaja Ksenija Fjodorovna
7. Grigorjeva Marija Petrovna
8. Gubanov Ivan Vasiljevič
9. Gubanova Polina Petrovna rođena Jakovljeva
10. Dronova (Špicer) Tatjana Sergejevna
11. Dumlov Marija
12. Eple Vasilije Ernestovič
13. Eple Marija (59) rođena Dumnova
14. Ivanov Fjodor Georgijevič

15. Ivanova Zinaida Sergejevna rođena Pavlovski
16. Karpov Georgij Nikolajevič
17. Kokorev Vasilij Fjodorovič
18. Kulžinskaja Stefanija Nikolajevna
19. Molčanov Aleksej Mihajlovič
20. Pokrošinskij Ivan Hristiforovič
21. Protopopov Rastislav Nikolajevič
22. Protopopova Nina Nikolajevna rođena Fedotova
23. Protopopova Bratislava
24. Samsonijevskaja Olga Nikolajevna rođena Zaharova
25. Sementovskaja Olga rođena Dorofejeva
26. Sventickaja Varvara Fjodorovna
27. Sivolov Nikolaj Nikolajevič
28. Fedotova Alevtina rođena Kozlov
29. Šimčenko Natalija
30. NN (radnik kod Gavrilovića)
31. NN (radnik kod Gavrilovića)
32. NN (radnik kod Gavrilovića)

RUSINI

1. Aranicki Giga
2. Bokšan doktor Miloš
3. Bokšan Kosara
4. Bokšan Katarina-Katica
5. Gubaš Julija rođena Senderak
6. Guljaš Julija rođena Senderak
7. Oros Jovan
8. Senderak Pera
9. Senderak Petar
10. Sladić Milica rođena Ramač
11. Hil Afija rođena Novta
12. Hil Samuilo

SLOVACI

1. Grnja Andrija
2. Grnja Šćefan
3. Grnja Marija
4. Grnja Irina
5. Grnja Julijana
6. Devičin Suzana-Zuzana
7. Marijaš Mihailo
8. Marijaš Samuel-Stanko
9. Marođi Ivan
10. Muha Zuzana
11. Ferko Andrej
12. Francisti Pavel-Pavle

13. Francisti Jovan-Jan
14. Francisti Vladimir
15. Ciprik Zuzana
16. Rubovic Tomaš
17. Tivarov Franja
18. Šanta Josip
19. Štoker Lajoš

SLOVENC

1. Moljk Karel
2. Ograjenšek Pavel
3. Potočnić Iva
4. Čenče Đurđina

SRBI

Identifikovano je 663 osoba srpskog porekla.

HRVATI

(Napomena: među navedenim osobama neke su možda Bunjevci)

1. Antunić Milan
2. Balšec Anica
3. Bareći Stevan
4. Barudžija Miloš
5. Brkić Josip
6. Brkić Ljubomir
7. Vesel Katica
8. Dobraš Đura
9. Ertl Josip
10. Žagar Đura
11. Ivičić Poznan
12. Kovačić Franja
13. Kršešjak Ivan
14. Kršešjak Franja
15. Kuzmin Ana
16. Kuzmin Josip
17. Kuhar Jakov
18. Lucović Anica rođena Berklović
19. Lucovic Siman-Sima
20. Masnec Božidar
21. Mišković Franja
22. Patarčić Joca
23. Perman Paulina
24. Fuller Stevan
25. Štrebić Ana-Marija

ČESI

1. Vaštar Andrija

NERAZJAŠNJENO POREKLO

1. Goljane Jakob
2. Gubanić Vladislav
3. Đorđe Adam
4. Ibišić N.
5. Kurzinak Saveta, otac Kiro
6. Kuslić Kusli (otac Anton)
7. Mađar Ladislav (otac Stevan)
8. Mihalčić Petar (otac Andrija)
9. Molnar Đura
10. Oblata Alfred, otac Adolf
11. Pordovicki Franjo
12. Sarafilović Venko
13. Teodor Lotina
14. Šleodi Andrija

POTOMCI MEŠOVITIH BRAKOVA

1. Bičanski Stojanovo i Marijino dete
2. Bičanski Stojanovo i Marijino dete
3. Grnja Irina
4. Grnja Julijana
5. Ivanović Miroslav
6. Jovanović Đura
7. Jojkić Bojana-Bojka
8. Kešanski Miloradova i Margitina kćerka
9. Kostić Aleksandar
10. Ljubojev Stevan
11. Ljubojev Dragoljub
12. Ljubojev Đorđe
13. Ljubojev Mladen
14. Ljubojev Petar
15. Ljubojev Mirjana
16. Nikolin Vladimir
17. Pintar Dorotea-Tea
18. Rajh Đorđe (20)
19. Rajh Jovan (21)
20. Stojkov Kumrija
21. Totović Dušan
22. Totović Jovan
23. Trifković Olga

SPISAK (IDENTIFKOVANIH) SRPSKIH LOZA ISTREBLJENIH U NOVOSADSKOJ RACIJI

Za vreme fašističke racije u Novom Sadu od 21. do 23. januara 1942. istrebljeno je preko 4.000 naših sugrađana, rođaka i sunarodnika. Posle rata njihov identitet je ostao skoro potpuno nepoznat. Uz ogromne napore istraživača uspešno je identifikovan broj skoro svih istrebljenih Jevreja. Nažalost, u slučaju žrtava srpskog (i drugih) porekla to nije moguće buduću da su cele porodice zbrisane i nije ostalo onih koji o njima mogu da posvedoče. Nastavlja se potraga za žrtvama!

U Novom Sadu pobijeno je:

12 članova porodice Jojkić;
po 11 članova porodice Popović, Milić;
po 10 članova porodica Gavrilović i Petrović;
po 9 članova porodica Jovanović, Kerac, Kolarović;
po 8 članova porodice Lazarević, Mogin, Mojinski i Stojkov;
po 7 članova porodica Aleksić, Bugarski, Kolarov-Mašin i Ljubojev;
po 6 članova porodica Davidovac, Dimitrijević, Živanović, Mihajlović, Malbaški, Nikolić i Stanković;
po 5 članova porodica Janković, Jovandić, Krstić, Saranda i Sremčević;
po 4 člana porodica Atanacković, Bajić, Bičanski, Vukanović, Gajdobranski, Grbić, Dunderski, Đurišić, Ivančević, Kapamadžija, Mišković, Momčilović, Pavlović, Prodanović, Samardžija, Totović, Trifković i Uvalić;
po 3 člana porodica Arsenin, Božin, Vasin, Vasić, Vernački, Vukojević, Gondža, Grnja, Ivanović, Ivković, Jocić, Kačanski, Kisačanin, Kostić, Manojlović, Mijatović, Miličić, Mitrović, Panić, Rajković, Savić, Slankamenac, Stojković, Strajnić, Cvetic i Felbabov;
po 2 člana porodice Adamović, Alimpić, Amidžić, Andrić, Antoniće, Beljanski, Bjelić, Branković, Budošan, Vukelić, Vukić, Gojković, Grujić, Dunđerov, Đaković, Đurić, Đurović, Žakić, Živanov, Ivičić, Ivkov, Jakovljević, Jefremović, Josikov, Jugovac, Jurišić, Katušić, Kešanski, Knežević, Kragulj, Lazar, Lazić, Letić, Lucić, Maletić, Marinković, Marković, Medaković, Milićev, Milićević, Mišić, Novaković, Novković, Pavlas, Pantelić, Plačkov, Radujkov, Rajić, Rakić, Regulašev, Relić, Salaćanin, Smiljanić, Smiljanski, Stanić, Stanojević, Stojanović, Stojšić, Tomić, Čurčić, Filipović, Šuput i Šučov;
po 1 član porodica Ađanski, Anđelković, Antonijević, Apić, Bakajić, Bančić, Bačvanski, Bačić, Baćinac, Bašić, Baštovanov, Bekvalac, Bečejac, Bijuković, Bobić, Bogdanović, Bolmanac, Borovac, Boroški, Buban, Budišin, Buzarević, Bulić, Vasiljević, Velimirović, Vlalukin, Veselinović, Vidaković, Vladislavljević, Vlajankov, Vlaović, Vlašić, Vlašković, Vojinović, Vranić, Vranješević, Vrbaški, Vrnčić, Vajnberg, Vrtunski, Vukšić, Vučković, Dragojlov, Gajišin, Govorčin, Gozonj, Goncin, Goncov, Gostojić, Grahor, Grubetić, Gubanić, Dabić, Davidović, Danilović, Dačić, Dević, Dikić, Dimić, Dmitrov, Dovijarac, Dodić, Dotlić, Dragin, Draginčić, Dragić, Dragojev, Dragojlović, Dragomirović, Dragunović, Drakulić, Đukić, Đuričić, Đurišin, Edejanović, Erdeljan, Živanić, Žikić, Zarić, Zbunović, Zdravković, Zeljić, Zemunac, Zucajić, Iljin, Ilić, Irmovački, Jankulov,

Jakšić, Jankelović, Jovičić, Jojić, Kisačev, Kovačević, Kojić, Kokotović, Koledin, Koljević, Komarčević, Komlenović, Konić, Kontardžić, Koruga, Kosirović, Košarić, Krajačević, Krnetić, Krnjajić, Leskovac, Lovčan, Lukić, Maksimović, Malešev, Malčić, Manigodić, Marinkov, Marić, Marjanov, Marjanović, Marković, Matanović, Matijević, Matic, Midić, Mikolić, Milin, Milutinović, Milčić, Minta, Mirkov, Mitović, Miškov, Mišljenović, Mojac, Moljac, Momirov, Momirović, Morotvanski, Mutić, Mućkavljev, Nađvinski, Nedeljkić, Neckov, Nešić, Nikoletić, Nikolčin, Petrovčanin, Obradović, Obrenov, Obrovski, Ognjanović, Orešković, Ostojin, Panić, Pavičić, Pavković, Palić, Pandurović, Pantić, Paunić, Pašćan, Pejić, Perlić, Petrov, Pecarski, Pešić, Poznanović, Poljački, Popov, Preradović, Prokić, Radak, Radašin, Radivojević, Radovac, Radović, Radojčin, Radukin, Ranisavljević, Rankov, Riđicki, Rutonjski, Ruškuc, Sabljari, Sazdanić, Samočeta, Svilokos, Svirčević, Simeunović, Siroški, Skandarski, Skeledžić, Slavnić, Sladić, Srbin, Stamenković, Stankov, Starčev, Stefanović, Stojadinov, Stojadinović, Stojaković, Stojić, Stojčić, Stojšin, Strajin, Subotić, Suvajdžić, Suđin, Tapavica, Tapaviski, Temerinac, Tešanov, Todorović, Todosijević, Tolmačev, Tošić, Trivković, Trninić, Tucaković, Čurić, Uzelac, Uškurac, Feudvarski, Hadžić, Hristić, Cvetin, Cvetković, Crveni, Crnojački, Čalenić, Čepski, Čobanov, Čobanski, Čović, Čokić, Čura, Čuruški, Šogorov.

SPISAK SRPSKIH PREZIMENA ŽRTAVA NOVOSADSKJE RACIJE PO ŽENSKIM LINIJAMA I DEVOJAČKIM PREZIMENIMA

Adamović (3 osobe); Berić (1 osoba); Božić (3 osobe); Brzak (4 osobe); Velić (1 osoba); Vernački (1 osoba); Vesić (3 osobe); Viličić (1 osoba); Vojnović (1 osoba); Vrbaški (3 osobe); Gerić (1 osoba); Gradinac (3 osobe); Dimitrijević (1 osoba); Dimović (2 osobe); Dolovac (1 osoba); Drenjak (1 osoba); Dunderski (3 osobe); Elesić (5 osoba); Ivanov (1 osoba); Ilijin (2 osobe); Jakšić (4 osobe); Jovanović (1 osoba); Josimović ili Josimov (1 osoba); Kovačević (1 osoba); Kozjak (1 osoba); Kolarov (2 osobe); Kolarov-Mašin (2 osobe); Kolarski (2 osobe); Lalić (2 osobe); Letić (2 osobe); Maksimović (3 osobe); Marić (1 član); Markov (2 osobe); Miklušević (1 osoba); Milić (2 osobe); Mirković (1 osoba); Mogin (4 osobe); Mojić (1 osoba); Momirović (2 osobe); Mrazovac (2 osobe); Obrenov (1 osoba); Ognjanović (5 osoba); Ostojić (1 osoba); Pavlica (2 osobe); Pavlović (1 osoba); Paroški (1 osoba); Pašćan (5 osoba); Petrović (2 osobe); Pecić (3 osobe); Plačkov (9 osoba); Plavšić (3 osobe); Popov (1 osoba); Popović (2 osobe); Protić (2 osobe); Purać (1 osoba); Radić (2 osobe); Rakić (2 osobe); Ristović (1 osoba); Savkov (1 osoba); Sekulić (1 osoba); Slankamenac (1 osoba); Sremčević (1 osoba); Stanković (2 osobe); Tarajić (1 osoba); Tiosavljević (8 osoba); Todorov (1 osoba); Topalović (1 osoba); Torbarov (1 osoba); Urošev (1 osoba); Hristić (1 osoba); Čokić (1 osoba); Džigurski (1 osoba); Šijačić (1 osoba)

SPISAK (IDENTIFIKOVANIH) JEVREJSKIH LOZA ISTREBLJENIH U NOVOSADSKOJ RACIJI

Prilikom fašističke racije u Novom Sadu, državni organi hortijevske Mađarske imali su nalog da za 72 časa istrebe sve Jevreje. U tom zločinačkom pohodu protiv nedužnih građana Novog Sada fašistička soldateska, žandarmerija i donekle policija istrebili su najmanje 1.256 žrtava jevrejskog porekla. Jedan deo žrtava Jevreja nije moguće identifikovati iz prostog razloga što podataka o njima nema (kao primer toga služe porodice iz Petrovgrada, koje su nakon deportacije u Beograd uspele da se prebace u Novi Sad, kod kojih nije bilo moguće ustanoviti tačno brojno stanje).

Među 1.256 pogubljenih i pod led bačenih Jevreja je 217 osoba do 18 godina (od kojih 109 dece do 10 godina) i 43 osobe preko 70 godina starosti. Istrebljene su sledeće familije:

40 člana porodice Goldštajn;
39 članova porodice Šlezinger,
37 članova porodice Vajs,
27 članova porodice Štajn,
po 26 članova porodica: Berger i Klajn;
po 23 člana porodice Levinger i Šosberger;
22 člana porodica Špicer;
19 članova porodice Štark;
18 članova porodice Kon;
po 17 članova porodica: Dajč i Kraus;
po 15 članova porodica: Mojzes i Rajh;
14 članova porodice Šenberger;
13 članova porodice Fišer;
po 12 članova porodica: Vajnberger i Handler;
po 11 članova porodica: Breder i Kacaf;
po 10 članova porodica: Kolb, Rozenberg i Holender;
po 9 članova porodica: Bem, Boskovic, Braun, Engel, Epštajn, Krishaber, Lajner, Lustig, Hercog, Hirt, Horvat i Cilcer;
po 8 članova porodica: Brandajs, Engl i Hajdu;
po 7 članova porodice: Bek, Vajnberg, Goldberg, Grinvald, Pisker, Santo, Sepeši, Feher, Fridman i Hefter;
po 6 članova porodica: Ajzler, Bokor, Glak, Zemanek, Kejl, Majer, Najman, Pataki, Rot, Hajoš, Halmoš i Šenfeld;
po 5 članova porodica: Bajer, Vamoši, Vermeš, Gros, Katić, Lebl, Levenberg, Ormoš, Polak, Tajhner, Trebić, Frajd, Hofman i Štajnberger;
po 4 člana porodica: Arnštajn, Blau, Vajdman, Gabor, Gajdušek, Gutman, Ditrihštajn, Erdeš, Zonenfeld, Iric, Kabiljo, Morgenštern, Polaček, Reveš, Rozenštajn, Sikla, Feldman, Havaš, Cipris, Šil i Štelcer;
po 3 člana porodica: Adam, Balaž, Biler, Bruker, Vajnfeld, Vamoš, Verthajm, Vigenfeld, Goldman, Elenbogen, Jarhi, Keler, Kerteš, Kimelberg, Kiš, Lenđel, Liht, Lihtenberg,

Lihtner, Mendelson, Pap, Poper, Rozenfeld, Rozenštrajh, Satler, Ungar, Felman, Frank, Funk, Hajdn (Hajdu), Has, Hauzer, Hegediš, Hercl, Heht, Hubert, Šrajber, Štern i Neidentifikovana porodica (Naftali, Sara i Haja);

po 2 člana porodica: Abraham, Ajzenšrajber, Akopnik, Balog, Baranj, Brozinski (Bročanski), Buton, Vajner, Vig, Vinter, Visel, Gelb, Gero, Glik, Grin, Grubor, Darvaš, Dozler, Erendiner, Ižak, Kaldor, Kalman, Kardoš, Kešanski, Kovač, Kramer, Laskafeld, Lederer, Lipković, Mandel, Mandil, Marberger, Miler, Mojsej, Mošković, Najvirit, Policer, Rajner, Rajnherberg, Rip, Rozencvajg, Rozinger, Rutka, Sabo, Sas, Sege, Sekelj, Singer, Springer, Telj, Farkaš, Flajšman, Frideši, Fuks, Hazanović, Hejlec, Heler, Hirš, Hiršfeld, Hohberg, Šaš, Švarc, Šer, Šmit, Šorš, Špigler i Štajnbah;

po 1 član iz porodica: Adler, Almoslino, Anan, Atijas, Bajn (Bein), Baum, Baumgarten, Benedek, Birnberg-Veinberger, Biro, Brajer, Brunhuber, Valdner, Vaneašer, Vitrael, Vogel, Volberg, Volvorić, Volf, Volfi, Gal, Gere, Gozonj, Gojnić, Goldberger, Gusman, Deneš, Dubaček, Edelštajn, Elenberg, Erenfeld, Ereš, Zinger, Isah, Kan, Kaufer, Kenigštetler, Kerekeš, Klajnman (Kleinman), Klauber, Klim, Kolman, Koh, Lang, Laslo, Leven, Lendler, Manhajm, Marković, Mezei, Mezeji, Mencil, Mesaroš, Mozes, Negri, Niderlender, Ofner, Pavković, Pintar, Pihler, Pratner, Rajter, Revai, Repts, Roža, Rozen, Rozenblit, Rozenštok, Rozo, Romano, Rotštajn, Rubanov, Rukštajn, Sajdner (Šnajder), Selinger (Zelinger), Sečenji, Skopal, Stojanović, Taus, Todolano, Toman, Tratner, Farago, Feldeš, Fodor, Frajnd, Fridland, Fridlender, Haberfeld, Hadler, Hajnerih, Hernfeld, Heser, Hiršenhauzer, Hojdlar, Holberg, Hubai, Husit, Cajzel, Časar, Čilag, Švajger, Šikora, Šimon, Štraser, NN Zoltan, NN Ema i NN Šanjika.